

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Podporujeme osvojování češtiny u dětí a žáků cizinců

Metodické a pracovní materiály
pro poslední ročník mateřských škol

Předkládané materiály byly vytvořeny v projektu „Společné vzdělávání a podpora škol krok za krokem. Implementace Akčního plánu inkluzivního vzdělávání – metodická podpora“ (dále jen APIV A) realizovaném v Národním pedagogickém institutu České republiky (dále jen NPI ČR).

Na podporu výuky češtiny jako druhého jazyka byly v projektu vytvořeny:

- Nástroj pro zjišťování jazykových kompetencí v češtině jako druhém jazyce u žáků cizinců (s odlišným mateřským jazykem – OMJ) na ZŠ, který zahrnuje:
 - Jazykový test z češtiny pro žáky s odlišným mateřským jazykem, tj. test zjišťující jazykové kompetence žáků od 3. do 5. ročníku a od 6. do 9. ročníku základní školy
 - Rozhovor s žákem s odlišným mateřským jazykem, který mapuje jazykové zázemí žáka
 - Učitelovo hodnocení jazykové kompetence žáka v češtině na základě pozorování žáka ve výuce i v dalším kontaktu
- Metodické a výukové/pracovní materiály jako pomůcka pro pedagogické pracovníky vzdělávající děti a žáky cizince (s OMJ) s nedostatečnou znalostí češtiny:
 - v povinném posledním ročníku předškolního vzdělávání*
 - v 1.–2. ročníku základních škol
 - v 3.–9. ročníku základních škol
 - metodická doporučení pro práci s volně dostupnými pexesy ve výuce češtiny
 - banka obrázků pro zvýšení názornosti a motivace

*Obrázky uvedené v těchto materiálech jsou původní, vytvořené v projektu APIV A (autorka uvedena níže).

Výstupy projektu jsou dostupné z: <https://cizinci.npi.cz/vystupy-z-projektu-apiv-a>

Informace o dalších aktivitách projektu najdete na: <https://www.npi.cz/projekty/4604-spolecne>.

Autorem materiálu a všech jeho částí, není-li uvedeno jinak, je kolektiv autorů NPI ČR (nástupnická organizace NÚV, projekt IPs APIV A v letech 2017 až 2022).

Dílo podléhá licenci [Creative Commons CC BY SA 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/) – Uveďte původ – Zachovejte licenci 4.0 Mezinárodní.

Zpracovala: doc. PhDr. Eva Hájková, CSc.

Ilustrovala: PaedDr. Simona Pišlová, Dr.

Grafická úprava: Mgr. Lenka Vojíková

Jazyková korektura: Kateřina Kopecká

Národní pedagogický institut České republiky, Praha 2022
ISBN 978-80-7578-092-8

Obsah

Východiska	4
1 Zvláštnosti rozvoje komunikačních dovedností dětí v předškolním vzdělávání.....	5
2 Metodická doporučení k jednotlivým dovednostem.....	7
2.1 Komunikační dovednost NASLOUCHÁNÍ	7
2.1.1 Metodická doporučení pro dosažení jednotlivých úrovní ovládnání češtiny v naslouchání	8
2.1.2 Pracovní materiály pro dovednost naslouchání	13
2.2 Komunikační dovednost MLUVENÍ	18
2.2.1 Metodická doporučení pro dosažení jednotlivých úrovní ovládnání češtiny v mluvení	18
2.2.2 Pracovní materiály pro dovednost mluvení	22
2.3 Komunikační dovednost ČTENÍ	51
2.3.1 Metodická doporučení pro dosažení jednotlivých úrovní ovládnání češtiny v čtení	51
2.3.2 Pracovní materiály pro dovednost čtení	51
2.4 Komunikační dovednost PSANÍ	54
2.4.1 Metodická doporučení pro dosažení jednotlivých úrovní ovládnání češtiny v psaní	54
2.4.2 Pracovní materiál k dovednosti psaní	55
3 Vybraná literatura	57

Východiska

Cílem tohoto materiálu je poskytnout pedagogům v mateřských školách obecnou informaci o očekávaných nárocích na zvládnutí komunikačních dovedností v češtině jako druhém jazyce u dětí cizinců a dětí s odlišným mateřským jazykem (OMJ) a metodickou pomoc pro práci s těmito dětmi (resp. s dětmi s nedostatečnou znalostí českého jazyka dle terminologie RVP PV) při zvládnutí češtiny a přípravě na přechod do základní školy. Materiál nijak nestanovuje nutné znalosti a dovednosti dětí s OMJ v češtině, spíše vymezuje směr, kterým by se práce s těmito dětmi při začleňování do dětského kolektivu v mateřské škole mohla ubírat¹. Materiály pracují se standardním vymezením komunikačních dovedností, jak je to běžné v naší odborné literatuře, a to s nasloucháním, mluvením, čtením a psaním. Respektují však přirozená specifika dětí daného věku, což znamená, že nevymezují dovednosti čtení nebo psaní srovnatelně s vymezením těchto dovedností u starších věkových skupin jedinců. Sledují naopak i rozvoj dovedností dalších, jež jsou pro nejmladší děti pro rozvoj komunikace podstatné (soustředění pozornosti, krátkodobá paměť aj.).

Na metodické pasáži navazují ukázky činností a pracovních materiálů (pracovních listů). Mají za úkol typově vymezit obsah práce s dětmi s OMJ při rozvíjení jednotlivých komunikačních dovedností na určené úrovni 1 (A0–A1 a A1–A2 podle Společného evropského referenčního rámce pro jazyky; SERR). Pracovní listy nabízejí texty, cvičení, hry, obrázky pro práci s dětmi s nedostatečnou znalostí češtiny. Jsou doplněny metodickými doporučeními pro jejich využívání adekvátně kognitivní a jazykové vyspělosti dítěte. Učitel² si může tyto listy samostatně stáhnout a používat při práci s dětmi; kromě toho může využít nabídku obrázkové banky.

Materiály pro předškolní vzdělávání jsou koncepčně obdobné jako materiály pro 1.–2. ročník ZŠ a pro 3.–9. ročník ZŠ. Učitelé v MŠ mohou využívat také metodické a výukové materiály zpracované v projektu pro žáky s OMJ v 1.–2. ročníku ZŠ. I když období předškolního vzdělávání v mateřské škole a období 1. ročníku ZŠ, resp. i 2. ročníku ZŠ mají mnoho společného, mají i svá specifika. Proto jsou materiály pro tato dvě věková období dětí a žáků zpracovány samostatně. Předpokládáme však, že učitelé v mateřských školách a učitelé elementaristé v ZŠ mohou s oběma uvedenými materiály pracovat paralelně. Některé pasáže jsou zpracovány právě pro přechodné období mezi mateřskou školou a školou základní a obsahují metodická doporučení uplatnitelná v obou uvedených typech škol.

I když tyto materiály jsou přednostně určeny k práci s dětmi pětiletými a šestiletými, učitelé mohou podle nich pracovat i s dětmi mladšími, záleží na individuálním přístupu k dětem.

¹ Požadavky na vzdělávání dětí s nedostatečnou znalostí češtiny jsou vymezeny v upraveném RVP pro předškolní vzdělávání z roku 2021 (Opatření ministra školství, mládeže a tělovýchovy, kterým se mění Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání, č. j. MSMT-44476/2020-6) a v [Kurikulu češtiny jako druhého jazyka pro povinné předškolní a základní vzdělávání, MŠMT ČR 2021](#).

² Označením učitel se rozumí i učitelka.

1 Zvláštnosti rozvoje komunikačních dovedností dětí v předškolním vzdělávání

Pro podporu rozvoje komunikační kompetence jedince je výhodné sledovat dosaženou úroveň komunikačních/řečových dovedností mluvení, naslouchání, čtení a psaní, neboť jejich prostřednictvím lze zřetelně v komplexu postihnout způsobilost jedince komunikovat, uvědomit si svůj komunikační záměr a dovednost jej realizovat.

Sledování rozvoje komunikační kompetence dětí v MŠ je však poznamenáno tím, že jsou u nich zmíněné řečové dovednosti v podstatě teprve v zárodku, resp. zatím na nízkém stupni svého rozvoje. Řečovými dovednostmi přitom rozumíme nejen vlastní řeč, mluvení, ale obecně komunikační dovednosti, tedy i dovednost naslouchání a později i čtení a psaní. Řečový vývoj jedince vždy odráží jeho vývoj mentální, což se u dětí projevuje nejzřetelněji. Analogicky se sledováním vývoje řeči dítěte může být proto výhodné postupovat v hledání stupně rozvoje jednotlivých komunikačních dovedností postupně podle toho, jak se u jedince vývojově objevují. Proto bude první dovedností, jež se u dítěte vyvíjí, dovednost naslouchání (později v popisech cizích jazyků označována jako poslech), jež podmíní i rozvoj dovednosti mluvení. Nejpozději ve školním prostředí nastupuje dovednost čtení provázená dovedností psaní.

Pro sledovanou věkovou kategorii dětí předškolního věku má zásadní význam období zahrnující vytváření dovedností předcházejících samotnému čtení a psaní. Jsou rozvíjeny psychické funkce a dovednosti související se čtením, zvláště pozornost, představivost, prostorová orientace, sluchová a zraková orientace, dále paměť a v neposlední řadě řeč. Proto je třeba soustavně rozvíjet i tyto další dovednosti. Tomu se předkládaný materiál snaží napomoci, soustřeďuje se však spíše na vytváření uvedených dovedností ve vztahu k osvojování češtiny jako druhého jazyka u dětí s odlišným mateřským jazykem (OMJ). Pro postižení celkového psychomotorického a mentálního vývoje předškoláků odkazujeme na odbornou literaturu zabývající se touto problematikou v celé její šíři, srov. např. BEDNÁŘOVÁ, Jiřina a Vlasta ŠMARDOVÁ. *Diagnostika dítěte předškolního věku*. Brno: Edika, 2015, ISBN: 978-80-266-0658-1, E-kniha 2021, Kód: EK37885.

Specifika jednotlivých komunikačních dovedností

a) Specifika komunikační dovednosti NASLOUCHÁNÍ u dětí

- **Proces naslouchání:** vnímání, rozlišování, interpretování, zapamatování zvuků a porozumění jim, reagování na ně (fyzickým jednáním, řečí).
- **Podmínky naslouchání:** fungující receptor (ucho) a propojení s mozgovými centry, schopnost soustředit se, porozumění komunikačnímu kódu (jazyku), kvalitní, zřetelný, přiměřeně silný zvuk, u řeči pomalejší tempo, dostatečné přestávky (pro odpočinek, střídání aktivit nevyžadujících stále naslouchání), eliminace hluku a rušivých faktorů.
- **Možné problémy dětí s OMJ v naslouchání:** pomalu se vyvíjející citlivost ke zvukům jiným než v mateřském jazyce, nedostatečné rozlišení slov zvukově podobných a s tím spojená možná záměna významů slov, omezená slovní zásoba.
- **Problémy spojené s mluvěm:** objektivní: mluví rychle, potichu, nebo naopak příliš nahlas, nepřesně artikuluje, najednou mluví několik mluvěm; subjektivní: hlas nepříjemný naslouchajícímu (intonací, zabarvením hlasu apod.).

b) Specifika komunikační dovednosti MLUVENÍ u dětí

- **Proces mluvení:** tvoření zvuků řeči – hlásek a dalších prostředků řeči a jejich funkční využití pro realizaci komunikačního záměru mluvěm.
- **Podmínky mluvení:** fungující fonační, respirační a artikulační ústrojí jedince a propojení s mozgovými centry, osvojení komunikačního kódu (jazyka), osvojení výslovnosti a tvoření hlásek a zájem o komunikaci mluvěm.
- **Možné problémy v mluvení u dětí s OMJ:** nedostatečná funkce uvedených ústrojí, nezvládnutí správné výslovnosti, nedostatečná znalost komunikačního kódu (jazyka), interference rodného jazyka dítěte s OMJ, psychické zábrany nebo nezáměr o komunikaci s okolím.

Obsah / vhodná témata pro cvičení naslouchání a mluvení u dětí

- **Věci týkající se bezprostředně dítěte:** jméno, příjmení, věk, bydliště, rodina, popř. odkud pochází (Otázky typu: Jak se jmenuješ? Kolik je ti let? Kde bydlíš? Odkud jsi? Odpovědi: Jsem Tom / Tom. Je mi 5. – vždy jednoslovné odpovědi; Mám sestru a bratra. Táta je zedník.).

- **Mateřská škola, do které dítě chodí:** třída/skupina, jméno třídy, hračky, co děláme, škola, děti ze sousední třídy, (paní) učitelka, (paní) ředitelka, (paní) kuchařka, (paní) uklízečka; (Moje třída je Sluníčko.; Naše třída je v přízemí.; Ve třídě máme hračky. Co to je? Kde to je?).
- **Sebeobsluha:** oblékání/oblečení (Obleč si tričko a kalhoty. Svlékni si kabát. Zde se přezouváme. Kde máš pláštěnku?), péče o tělo (Myju se. Čistím si zuby. Bolí mě ruka. Bolí mě v krku.), co rád/nerad jím, piju, (Sladkosti jsou nezdravé. O Vánocích jíme kapra a bramborový salát.).
- **Zájmy:** co děláme celý den ve škole i doma (čas – den, týden, ráno, dopoledne, odpoledne, večer, noc; co děláme na jaře (V létě se chodím koupat. Na podzim často prší. V zimě pojedeme na hory lyžovat.), pohádky a příběhy s dětmi a zvířaty, povídáme si, hrajeme si, kreslíme, zpíváme, cvičíme, odpočíváme, chodíme ven.
- **Příroda:** počasí, zvířata, domácí mazlíčci, rostliny/stromy.

Všechna témata respektují prostředí, v němž se dítě nachází.

c) Specifika komunikační dovednosti ČTENÍ u dětí

U dětí v mateřské škole nelze hovořit o dovednosti čtení srovnatelné s dalšími obdobími. Jde u nich o předčtenářské období, přípravné období pro vstup do dané dovednosti. Zahrnuje činnosti (dovednosti a schopnosti) tvořící komplex čtenářské gramotnosti (více popsáno v materiálu Čtenářská gramotnost v uzlových bodech vzdělávání v MŠ a ZŠ; viz <https://gramotnosti.pro/>).

Předpokladem vytváření komunikační řečové dovednosti čtení je rozvíjející se slovní zásoba dítěte, dovednost porozumění slovům a slovním spojením a celkový rozvoj mluvené komunikace. Některé děti s OMJ jsou sice schopny částečně zvládat čtecí techniku i takových slov, jejichž významu neporozumí, jde však ovšem pouze o tzv. zvukovou realizaci písmen čili hlásek češtiny, nikoli o čtení jako takové, jak je definujeme jako řečovou dovednost.

Dítě si postupně uvědomuje, že řeč se dá zaznamenat písmem a napsané se dá přečíst. Manifestací tohoto procesu může být u některých dětí tzv. stadium „čmáropisu“, kdy dítě čmáranicemi „zapisuje“, co se říká. U dítěte předškolního věku už můžeme předpokládat určité povědomí o závaznosti napsaných znaků, písmen. Uvažujeme zde ovšem o kulturách, v nichž má dítě možnost psaní a zapsané/vytištěné informace vidět.

Podmínkou vytváření dovednosti čtení je výrazné soustředění na vnímaný text/obrázek. V mateřských školách se děti neučí číst písmena, pokud nově poznávají nějaké písmeno, je to jako obrázek.

Vlastní čtení nahrazují v této věkové kategorii dětí s OMJ (podobně jako u dětí českých) symboly, piktogramy (součást vyvíjející se sociokulturní kompetence).

d) Specifika komunikační dovednosti PSANÍ u dětí

U dětí v mateřské škole nelze mluvit o komunikační dovednosti psaní, podobně jako jsme to konstatovali u komunikační dovednosti čtení. Psaní souvisí v širším smyslu s pohybovými aktivitami dětí, s rozvojem motoriky a grafomotoriky. Přípravné období na psaní obsahuje především **rozvoj celkových motorických dovedností dítěte**, uvolňovací cviky a **rozvoj jemné motoriky** ruky, nikoli nácvik psaní písmen. Mateřské školy nemají za úkol učit děti zvládat jednotlivé grafémy, neučí děti psát.

2 Metodická doporučení k jednotlivým dovednostem

Komunikační dovednosti tvoří celek, v projevu dítěte se vzájemně doplňují. Zpravidla se rozvíjejí nerovnoměrně.

2.1 Komunikační dovednost NASLOUCHÁNÍ

Začínáme nasloucháním, a to proto, že jde o komunikační dovednost, která se u jedince začíná vyvíjet jako první, a také proto, že bývá často neprávem zanedbávána. Zde upozorňujeme hned na jeden příklad terminologie, kterému by učitelé měli rozumět:

V dostupné odborné didaktické literatuře věnované komunikačním dovednostem se běžně používá termín naslouchání. V popisech cizích jazyků (a tedy i češtiny jako druhého jazyka) podle Společného evropského referenčního rámce a podle učebnic cizích jazyků se však pro tutéž dovednost používá termín poslech. Jde tedy pouze o rozdíly v terminologii, nikoli v dovednosti samé.

Tato dovednost je významně charakterizována i nutností rozvíjet související dovednosti; viz dále.

Komunikační činnosti v rámci naslouchání

I když pro rozvoj řeči má zásadní význam osvojení fonemického sluchu, je třeba rozvíjet dovednost naslouchání obecně. Důležité je, aby jedinec byl schopen identifikovat např. směr přicházejícího zvuku, jeho charakter a intenzitu. Tím se prohlubuje citlivost vnímání různých nuancí přicházejících zvuků a jejich rozlišování, což se zúročí právě při nabývání fonemického sluchu. Pokud dítě s OMJ zpočátku nezvládne řečí reagovat na slyšené, komunikuje fyzickým jednáním. Děti postupně vedeme k soustředěnému naslouchání instrukcí, kratších sdělení či vyprávění. Porozumění takovému poslechu zjišťujeme tím, že dítě vykoná, k čemu ho instrukce nabádá, nakreslí, co slyšelo, odpovídá ano/ne na otázky k vyslechnutému sdělení, izolovanými slovy i souvisle reprodukuje vyslechnuté sdělení/vyprávění. Přestože dítě nerozumí všemu, co se kolem něho říká, důležité je, že se nasloucháním orientuje v novém prostředí a cítí se v něm bezpečně.

Rozvoj dovedností souvisejících s nasloucháním

1. Koncentrace **pozornosti**, soustředění.
2. Trénink krátkodobé **paměti**.
3. Sluchová, zraková a prostorová **orientace**.

Pozn.: Cvičení uvedených dovedností je součástí cvičení jazykových.

Rozvoj fonemického sluchu

Fonemický sluch (tedy citlivost sluchu pro různou realizaci hlásek a zvuků jazyka, jak už jsme vysvětlovali výše) se u jedince začíná vytvářet v mateřském jazyce. Typová odlišnost nebo naopak shoda mateřského jazyka a češtiny pak ovlivní rychlost a úspěšnost naslouchání zvukům češtiny.

1. Vyvození a identifikace hlásek nasloucháním.
2. Identifikace pozice sledované hlásky ve slově – náslovná pozice, neboli pozice na začátku slova (nejsnazší), pozice na konci slova (pozor na neutralizaci párových souhlásek v české výslovnosti – viz dále v metodických doporučeních), pozice uvnitř slova.
3. Slabikování – rytmizace výslovnosti textu po slabikách.
4. Opakování výslovnosti hlásek a slov podle mluvního vzoru.
5. Sluchová identifikace slov – výběr slyšeného slova z nabídky slov podobných formou nebo významem.
6. Výslovnostní cvičení – hlásky, slova – kvalita výslovnosti pomáhá rozvoji řeči.

Pozn.: Jednotlivé hlásky necvičíme izolovaně, ale ve slovech, dítě poznává jejich funkci v nich.

Při všech cvičeních s opakováním hlásek a slov nesmí dítě jen zvuk „papouškovat“, ale musí vždy vnímat jeho funkci a význam. Proto je třeba hlásky a slova nabízet dítěti vždy v kontextu.

Je pravděpodobné, že dítě s OMJ, které se bude spontánně začleňovat do jednání ostatních dětí, začne užívat i slova, jež ostatní při hře často používají. Pokud se tak nestane při hře, mohou se první slova v češtině

objevit z nutnosti pojmenovat nějaké své potřeby, upozornit na ně. I když to v takovém případě bývá formou izolovaných slov nebo defektních vět, dítě je zpravidla komunikačně úspěšné. Snaží se opakovat jednotlivá slova, jak je vyslechne, proto je nadměru důležité, aby mělo **kvalitní mluvní vzor**.

Danou komunikační dovednost charakterizuje i **práce se souvislým textem**. Tím máme na mysli tyto činnosti:

1. Opakování sousloví, věty.
2. Opakování vyslechnuté instrukce.
3. Reprodukce sdělení, příběhu, pohádky.
4. Krátký rozhovor učitel–dítě, dítě–dítě.
5. Porozumění jednoduchému pokynu.
6. Porozumění jednoduché otázce.

Typy textů, cvičení (v závislosti na úrovni osvojení češtiny)

1. Krátké, jednoduché a ustálené pokyny.
2. Krátké a jednoduché otázky.
3. Krátké rozhovory (2–4 repliky) učitel/učitelka–dítě, dítě–dítě.
4. Jednoduché sdělení.
5. Mini vyprávění.
6. Zadání jednoduchého úkolu.
7. Cvičení naslouchání / fyzické jednání, naslouchání/mluvení.
8. Hra.

Při uvedených aktivitách uplatňujeme:

Techniky poslechu

1. **Globální** – dítě porozumí hlavní myšlence vyslechnutého textu.
2. **Selektivní (omezeně)** – dítě porozumí důležitým slovům a slovním spojením z vyslechnutého textu.

2.1.1 Metodická doporučení pro dosažení jednotlivých úrovní ovládnání češtiny v dovednosti naslouchání

Etapa odpovídající úrovni 1 (A0–A1)

Dítě s OMJ přicházející do české mateřské školy může češtinu již ovládat, ale může také přijít s nulovou znalostí češtiny. Pro vstup dítěte s OMJ do „nového“ jazyka – češtiny je nezbytné je náležitě **motivovat**. To se často daří především ve skupině dětí (smíšené, Češi i děti s OMJ) **při společné činnosti** – dítě činnost zaujme a zúčastní se jí, i když nerozumí (nebo rozumí jen částečně) jazykovému doprovodnému projevu učitele. Postupně začne vnímat učitelovy pokyny (a možná i některá slova) a vyrozumí, co znamenají. Toto stadium fyzického jednání v komunikaci je u dětí s OMJ různě dlouhé.

Zájmu o společnou činnost využijeme začleněním dítěte s OMJ do **společné hry** se všemi dětmi. Cvičíme **soustředění dítěte na zvuk** jako přípravu pro budoucí naslouchání řeči. Následující nabízené činnosti nepředstavují nahodilý výběr aktivit, ale systematicky sledují vývoj dovednosti slyšet od obecné registrace zvuku, jeho lokalizace, po identifikaci specifických vlastností zvuku, jeho diferenciaci, sílu, charakter a funkci. (Jednotlivé činnosti lze pochopitelně nahradit nebo doplnit jinými s obdobným zaměřením, bude také záležet na tom, do které části dne a práce dítěte v MŠ je zařadíme.)

- *Co kdo dělá?* (Lokalizace zvuku.)

Děti sedí v kruhu, jedno uprostřed se zavřenýma očima. Děti postupně vydávají různé zvuky – šustění, škrábání, cinkání, cvakání aj., dítě uprostřed určuje, od kterého kamaráda zvuk přichází. Pokud dítě neumí zvuk nazvat, určí jen jméno dítěte, odkud zvuk přišel.

- *Kde je budík?* (Trénink citlivosti na zvuk obecně, prostorová orientace.)

Učitel schová budík a dítě ho podle tikotu hledá. Slova *budík* a *tikat* nemusí sice patřit do základní slovní zásoby dítěte s OMJ, ale můžeme je nabídnout k zapamatování. Soustředěním dítěte na zvuk a směr, odkud přichází, cvičíme pozornost naslouchat i drobným nuancím vnímaného zvuku, což je potřebné pro budoucí vnímání slyšené řeči. K činnosti můžeme použít i jiný ozvučený předmět, hrající hračku aj.

- *Kuřátko, pípní!* (Diferenciace zvuku, citlivost na směr a barvu hlasu/zvuku.)

Děti sedí v kruhu se zavřenýma očima. Dítě, které bude hádat, sedí uprostřed kruhu. Učitel tiše obchází kruh zvenčí a jednomu z dětí položí ruku na rameno. Toto dítě pípně. Dítě uprostřed kruhu hádá, kdo pípl. (Hra je známá i pod jinými názvy, např. *Kukačko, zakukej; Ptáčku, jak zpíváš?*) Hra sleduje soustředění dítěte na zvuk a jeho kvality.

- *Co je uvnitř?* (Diferenciace zvuků, lokalizace zvuku na malé ploše – pexeso, zvuková paměť, popř. odhad obsahu krabičky.)

Stejně plastové krabičky naplníme do poloviny pískem, rýží, hrachem, polystyrenovými kuličkami, solí, krystalovým cukrem, drobnými bonbony, špendlíky aj., vždy dvě krabičky stejně. Dítě krabičkami třese a hledá podle zvuku krabičky se stejným obsahem. Pokud je dítě dostatečně jazykově disponované, může se pokusit odhadnout, čím jsou jednotlivé krabičky naplněny. Krabičky také můžeme uspořádat a pak s nimi hrát po vzoru známé hry pexeso. Tím cvičíme nejen pozornost, naslouchání a zvukovou paměť, ale i paměť prostorovou. Také můžeme krabičky naplňovat konkrétním obsahem s dětmi. Dítě si prostřednictvím manipulace obsah uvědomí a učí se ho pojmenovat.

Existuje řada dalších her, např. tradiční *Tichá pošta*, v nichž je naslouchání většinou spojeno s další dovedností, nejčastěji mluvením. Takové hry bývají ovšem náročné na rozsah slovní zásoby dětí.

Některé děti s OMJ jsou schopné rozlišit podle zvuku i některé hudební nástroje, ale asi těžko je budou umět pojmenovat. Poznají však, jestli zahrajeme jeden tón, nebo nějaký akord, souzvuk (nejde o přesné určení počtu tónů, stačí rozlišení jeden tón – více tónů). Poznání počtu zvuků můžeme však cvičit i mimo spojení s hudbou či zpěvem, např. úkolem *Kolik štěkalo psů?*, nebo *Kolik troubilo aut?* apod.

V dalších činnostech nasloucháním aktivujeme u dítěte s OMJ další dovednosti, zvláště krátkodobou paměť.

- *Najdi správné obrázky!* (Naslouchání, vizuální vnímání, paměť.)

Děti naslouchají řadě slov. Následně učitel nabídne řadu obrázků. Dítě má vybrat jen ty, které patří ke slyšeným slovům, a uspořádat je podle pořadí, jak byla slova řečena.

(Cvičení tohoto typu poskytuje řadu možností následného uplatnění dalších řečových dovedností v různé míře náročnosti.)

Dalším krokem ve vytváření dovednosti naslouchání u dětí s OMJ (a nejen u nich) bude **opakování slov**. Opakováním slov rozvíjíme **fonematický sluch**. Důležité je, aby dítě opakovalo slova co možná nejpřesněji. Samo opakování slov by nebylo pro děti cvičením zajímavým, proto i pro tento účel využijeme hry.

- *Kdo sedí u stolu?* (Naslouchání, mluvení, krátkodobá paměť.)

Opakujeme postupně jména dětí. Učitel nebo první dítě řeknou: *U stolu sedí Martin*. Druhé dítě opakuje: *U stolu sedí Martin a Natálka*. Třetí dítě opakuje a řadu dále rozšíří: *U stolu sedí Martin, Natálka a Pěta* atd. Hra přispívá k upevnění kontaktů mezi dětmi ve skupině, v opakované řadě však mohou pochopitelně být i jména na skupině dětí nezávislá.

- *Přijela babička z Číny*. (Naslouchání, mluvení, krátkodobá paměť, rozvoj slovní zásoby.)

První mluvčí k vstupní větě *Přijela babička z Číny* doplní a *přivezla* např. *panenku*. Druhý mluvčí celé opakuje *Přijela babička z Číny a přivezla panenku* a přidá např. *autíčko*. Další mluvčí zase celé opakuje – *Přijela babička z Číny a přivezla panenku, autíčko a ...* doplní název další hračky. Hru začnou čeští mluvčí, dítě s OMJ se zapojí později, aby mělo co opakovat. Je výhodné stanovit téma pro „přivezené“ věci (a podpořit výběr slov obrázky), čímž současně pozitivně ovlivníme tematické rozvíjení slovní zásoby.

Princip hry je stále stejný – každý další mluvčí větu opakuje a řadu slov prodlouží o další slovo, přičemž je důležitá nejen přesnost výslovnosti, ale i přesné zapamatování pořadí slov. Hra je opět známá pod různými názvy.

Cvičení v opakování slyšeného začínáme opakováním slov jako jednotek snadno izolovatelných a zřetelně nesoucích význam. Účinné pro rozvoj fonematického sluchu dětí bývá cvičení na **rytmizování slov slabikováním**. Využijeme rozpočítadla nebo krátké říkanky. Soustředění na slabiku napomáhá dítěti přesněji registrovat a následně i vyslovit zvláště delší slova nebo slova se shluky souhlásek. Tato činnost také přispívá k vytváření nebo utvrzování sociálních vazeb ve skupině dětí.

Pozornost na rytmus můžeme nejprve obrátit cvičením na opakované vytleskávání rytmu, který jsme dětem předvedli – cvičíme naslouchání a motoriku. Nezdá se u tohoto cvičení nemusí být způsoben chybným nasloucháním, ale motorickým nezvládnutím tleskání.

Od opakování slov snadno přejdeme k identifikaci jednotlivých hlásek. Zaměření na **jednotlivé hlásky** je důležité opět pro výslovnost, ale i pro budování českého jazykového povědomí jedince. (Dítě bude brzy také psát a čeština má jako řada dalších jazyků hláskové písmo.) Pro cvičení v naslouchání je absolutně nezbytná přesná spisovná a bezchybná realizace hlásek mluvcím – pedagogem.

Hlásky v náslovné pozici. Začínáme samohláskami, neboť jejich výslovnost je díky jejich tónové povaze a nesložitému nastavení mluvidel snazší než výslovnost souhlásek. Výslovností se totiž řídíme i při naslouchání, protože slyšené hlásky se jedinci snaží též hned i vyslovovat. Pro kvalitu nastavení jednotlivých samohlásek modifikujeme do podoby vhodné pro děti tzv. vokálové ladičky a další cvičné texty známé z učebnic techniky řeči (srov. např. HÁJKOVÁ, Eva. *Rétorika pro pedagogy*. Praha: Grada, 2011, ISBN 978-80-247-1990-0). Ze souhlásek vybíráme ze skupin hlásek podle artikulační obtížnosti a frekvence užití, jak je to známo u českých dětí. Artikulační náročnost souhlásek bývá u dětí s OMJ obdobná, i když ne vždy. Např. po nejjednodušších skupinách *m, b, p* a *f, v* cvičí české děti *h, ch*, což ovšem naopak pro mnohé děti s OMJ (v závislosti na mateřském jazyce) mohou být hlásky artikulačně výrazně obtížné. Dítě může hlásku dobře slyšet, i když ji zatím nezvládne správně vyslovit.

Hlásky na koncích slov. Identifikace koncové hlásky je podstatně těžší než v pozici na začátku slova, proto tato cvičení dětem s OMJ nemusíme zpočátku nabízet. Jestliže je však do práce s těmito dětmi zařadíme, musíme se vyvarovat identifikace koncových hlásek u slov zakončených na znělou párovou souhlásku (např. *řetěz, zpěv, zub* atd.), neboť ty se v české výslovnosti mění na souhlásku neznělou (-s, -f, -p atd.), čímž bychom dítě zbytečně mátlí a předčasně mu podsouvali cosi, co by mu mohlo v budoucnu vadit při psaní.

Cílem cvičení v identifikaci hlásek není poznání jejich lingvistické charakteristiky, ale postupné zvládnutí správného tvoření hlásek a poznání jejich funkce ve slovech pro zajištění srozumitelnosti řeči dítěte s OMJ.

Sluchová identifikace slov je nezbytná dovednost pro naslouchání s porozuměním. Zpočátku nemůžeme předpokládat, že si dítě s OMJ význam slov, která mu budeme nabízet, ihned zapamatuje. Můžeme ale cvičit citlivost sluchu na rozlišování dvou formálně podobných slov, která budeme dítěti říkat, a dítě třeba jen gestem naznačí, zda jde o slova stejná, nebo různá, např. *bota – bota, bota – nota; pes – les, pes – pes* atd. Obtížné bude zadání takového cvičení, neboť se můžeme spolehnout pouze na porozumění nápodobou.

Ve sluchovém cvičení používáme pouze slova, kterým dítě věcně rozumí. Učitel by měl mít k dispozici obrázky ke sloům, která v předchozím cvičení dětem říkal, a nyní by měl slova opakovat a přiřadit k nim vždy příslušný obrázek. Dítě si spojí slyšený zvuk slova s jeho vizuálně vnímaným významem a podle míry rozvoje pozornosti a aktuální paměti dítěte se nacvičovaný výraz může dostat do jeho pasivní, nebo při opakování i do aktivní slovní zásoby.

- **Ozvěna** (Naslouchání, mluvení.)

Sluchovou identifikaci slov můžeme opět spojit s hrou *Hrajeme si na ozvěnu*. Nejprve soustředíme dětskou pozornost pouze na zvuk – vyslechnuté slovo dítě s OMJ co možná nejpřesněji opakuje. Při opakování cvičení po vyslechnutí slova dítě slovo znovu řekne, přičemž mu učitelka ukáže i obrázek zachycující dané slovo, čímž se utvrzuje správné pochopení významu slova. (Obrázky můžeme dále využít k cvičení řeči – dítě řekne, co je na obrázku.)

Naslouchání souvislému textu pro dítě s OMJ na sledované jazykové úrovni představuje především naslouchání a porozumění jednoduchému pokynu nebo jednoduché otázce.

Pokyny

Podmínkou prvních pokynů, kterými se budeme obracet na dítě s OMJ, bude **stručnost a neměnnost, ustálenost**.

Sledováním činnosti dětí majority dítě s OMJ mnohdy brzy vyrozumí, co pokyny učitele znamenají. Naučí se registrovat tzv. signální slova – *řekni, nakreslí, pojd', jez, sed'* apod. a časem rozumí kupodivu i některým jejich tvarům, pokud je učitel opět používá často při konkrétní činnosti. Jako pokyn chápou např. i tvary oznamovacího způsobu *sedíme tiše, jíme pomalu, nakreslíme/kreslíme sluníčko* apod.

Otázky

Identifikátorem otázky by pro dítě měla být stoupavě klesavá nebo stoupavá větná melodie. V běžné řeči však řada mluvčích (a mnohdy i pedagogů) používá melodii otázky defektně, takže základním identifikátorem pro dítě s OMJ budou tzv. tázací slova, a to **kdo** a **co**, později i *kde, kam, jak* a (s výhradami i) *proč*. Pokud se dítě s OMJ naučí tato tázací slova identifikovat a porozumět jim, pochopí i otázky s defektním slovosledem typu *A čepici máš kde?*

I když výkon dítěte s OMJ nemusí být vždy přesvědčivý, hodnotíme kladně především jeho snahu a posun v nabývaných dovednostech. Pozitivním hodnocením ho podporujeme v jeho snažení.

Kontrola porozumění

- **Dítě reaguje na pokyny nebo odpovídá na otázky fyzickým jednáním** – ukáže na předmět, přikývne, nebo zavrtí hlavou, usměje se (pozor na úsměv asijských dětí, nebývá výrazem porozumění, ale zdvořilosti), přijde/odejde, sedne si, vstane, gestikuluje rukou.
- **Dítě odpovídá na dotazy slovně** – *ano/ne, je/není, jsou/nejsou, mám/nemám*, popř. dalšími slovesy, postupně porozumí významovým rozdílům způsobových sloves *mohu/nemohu, smím/nesmím, musím/nemusím* a hlavně *chci/nechci*.

Etapa odpovídající úrovni 1 (A1–A2)

Pokračujeme v podstatě v intencích práce s dětmi s OMJ na nižší jazykové úrovni, cvičení opakujeme, popř. rozšiřujeme a docvičujeme, co děti na nižší jazykové úrovni nezvládly.

Zásadní význam má stále dostatečná **motivace** dítěte k práci, s výhodou je stále využívána též **společná činnost** dětí.

I na této jazykové úrovni zaměřujeme dětskou pozornost na zvuk jako takový a k již dříve zařazeným hrám přidáme hry rozvíjející **sluchovou analýzu a syntézu**:

- Říkáme slova a děti určují, kolik v nich slyšely slabik.
- Říkáme věty a děti určují, kolik v nich slyšely slov. (Pozor: Ve větách neužíváme předložková spojení s neslabičnými předložkami (typ *v lese, k ní, s tou* apod.), neboť ta se vyslovují s následujícím slovem dohromady, tvoří vždy se jménem jeden přízvukový takt a ten by děti zákonitě identifikovaly chybně jako jedno slovo.)
- Hrajeme slabičnou slovní kopanou.

Další hry a cvičení na naslouchání viz dále u řečových dovedností, se kterými úzce souvisejí, a to u mluvení a čtení.

Pokračujeme v rozvoji **fonemického sluchu** identifikací jednotlivých **hlásek**.

Hlásky v náslovné pozici. Soustředíme se již více na souhlásky. Herní technikou můžeme vytvářet řady slov se zadanou počáteční hláskou a pozvolna tak rozšiřovat slovní zásobu dětí.

Hlásky na koncích slov. Systematicky vybíráme slova vhodná nejen pro soustředěné naslouchání, ale současně především frekventovaná a patřící do základní slovní zásoby dítěte daného věku. S nasloucháním totiž spojíme i porozumění slovům a mluvení, tedy zpětnou výslovnost slyšených slov, a rozšiřujeme tak slovník dítěte s OMJ. Pozor: Pracujeme stále s vyřazením slov zakončených na znělou párovou souhlásku, viz výše.

Hlásky uvnitř slov. Jde o nejtěžší identifikaci hlásky ve slově. Úkol nabízíme pouze zvláště jazykově zdatným jedincům.

Sluchová identifikace slov může být na této jazykové úrovni již náročnější díky porozumění významu více slov, a to podstatných a některých přídavných jmen, sloves a příslovcí (bez slovnědruhového označení).

- *Budíček* (Sluchová identifikace slova v souvislém textu.)

Učitel předčítá velmi krátké vyprávění/zprávu. Děti mají hlavy položené na stolku a předstírají spánek. Probudí se (zvednou hlavu), když zaslechnou smlouvané slovo.

Varianta: Děti „nespí“, když zaslechnou smlouvané slovo, tlesknou.

- *Hledáme rým (Analýza vyslechnutých slov.)*

Děti naslouchají řadě slov a vyberou vždy do dvojice slova tvarově podobná. Cvičení začneme jednodušší formou: zadáme slovo a pak v řadě nabízíme slova další. Děti zatleskají, jakmile uslyší slovo, které je se zadaným slovem tvarově podobné, rýmuje se.

Opakování slov podle kvalitního mluvního vzoru směřuje k nácviku bezchybné spisovné výslovnosti. Cvičení můžeme spojit s identifikací hlásek v různých pozicích ve slově, nedoporučujeme však cvičit tradiční české jazykolamy. V nich je totiž vysoká frekvence slov, jejichž význam může být pro dítě s OMJ neuchopitelný.

- Slova lišící se délkou samohlásek.

Délka samohlásek je v češtině významotvorná, proto je třeba výslovnosti krátkých a dlouhých samohlásek věnovat náležitou pozornost. Do konkurenčních dvojic vybíráme slova a jejich tvary s předpokládanou vyšší frekvencí v dětském aktivním slovníku a současně slova a jejich tvary se snadno srozumitelným významem pro dítě s OMJ, např. *Míla – milá, lyže – líže* apod.

- Slova lišící se měkčením ve výslovnosti.

Vyslovit tvrdé a měkké skupiny s hláskami *d, t, n* a *d', t', ň* může být pro některé děti s OMJ velmi těžké. Proto cvičíme slova s takovými skupinami nápodobou slyšených slov, abychom usnadnili jejich pozdější zvládnutí při čtení. Dá se totiž předpokládat, že slova, která dítě zná, rozumí jim a popř. je samo v řeči užívá, bude i snadněji číst. Pozn.: Taková cvičení je třeba dělat i s dětmi již mnohem mladšími, např. tříletými. Vytváření dané dovednosti je totiž časově velmi náročné.

- Slova se sykavkami.

Konfrontujeme slova s ostrými (*s, z*) a tupými (*š, ž*) sykavkami a podobně s ostrou polosykavkou *c* a tupou polosykavkou *č*.

- Slova s artikulačně nejobtížnějšími souhláskami *r, ř, l*.

Čím artikulačně obtížnější slova, tím pomaleji je musíme cvičit. Děláme tak příležitostně, když na problematické slovo narazíme. V žádném případě nesmíme výslovnost demonizovat, dělat z ní strašáka. Vyslovit správně hlásky *r, ř, l* bývá nejtěžší pro české děti, nemusí tomu však být u dětí s OMJ.

Práce se souvislým textem předpokládá opakování postupně se prodlužujícího textu – opakování slov, sousloví a vět. To je umožněno rozvojem krátkodobé paměti a porozuměním slyšenému textu. Dítě s OMJ nemusí rozumět všem slovům v souvislém textu, ale pochopí jeho globální smysl. Zatímco rodilí mluvčí si relativně snadno zapamatují některé písničky a dětské říkanky, děti s OMJ takové texty často nezvládají a dokonce ještě mnozí školáci s OMJ potřebují k jejich zvládnutí dopomoc asistentů.

Zvláštní pozornost věnujeme **reprodukcí vyslechnutého textu** (později u školáků i přečteného). Dětem nabídneme nejprve velmi krátký text, vzkaz, sdělení s dějovým prvkem a sledujeme porozumění textu. I děti, které nezvládnou text reprodukovat, mohou textu porozumět. To zjistíme otázkami, na které budou děti krátce odpovídat ano – ne, gestikulací, kresbou.

Nejčastější souvislé texty, kterým dítě naslouchá, jsou stále různé **pokyny, instrukce**, na které dítě sice neodpovídá, ale na základě instrukce, které porozumí, bude jednat, pokud bude mít zájem na komunikaci. Běžné instrukce typu *řekni, nakresli* apod. děti chápou relativně brzy.

Pokyny a otázky provozní:

Příkladové věty záměrně uvádíme v různých gramatických formách (osoba, číslo, čas, způsob) pro naznačení možných jazykových podob pokynů a otázek.

Přezuj si boty. Umyjte si ruce. Vezmi si svačinu. Uklidte hračky. Půjdeme ven. Oblékni se. Kde máš pláštěnku? Vezmi si čepici a rukavice. Vrátime se do školy. Svlékni si bundu. Budeme obědvat. Po obědě všichni odpočíváme. Mluvíme potichu. Ztišíme se.

Pokyny a otázky k denním činnostem:

Budu vám číst/přečtu pohádku. Nakresli míč. Nemluvte všichni najednou. Zaspíváme si.

Pozn.: Někteří učitelé ve snaze vytvořit dětem přátelské klima považují uvedenou formu pokynů a otázek za příliš strohou a neosobní, a proto do nich přidávají laskavá slova, přeformulovávají pokyny a otázky do osobních formulací a neuvědomují si při tom, že dítěti s OMJ onou záplavou informačně nadbytečných slov znesnadňují porozumění. Dítě s OMJ v mnohomluvných instrukcích těžko a hlavně pomalu odhaluje jádro sdělení.

2.1.2 Pracovní materiály pro dovednost naslouchání

Poznámka ke všem pracovním materiálům

Pracovní materiály doprovázející různé dokumenty mívají podobu pracovních listů. Taková forma pracovních materiálů však není pro náš účel, tj. pro práci v mateřské škole, dostatečně vhodná. Pracovní listy totiž často předpokládají samostatnou práci dětí a žáků, což ovšem v mateřské škole nelze vždy využít. Zvláště děti s OMJ potřebují při práci kontakt s učiteli, asistenty i s ostatními dětmi. Materiály tedy nejsou primárně určeny pro samostatnou práci dětí, zobrazují různé situace, do nichž se děti mohou dostat. Cílem je motivovat děti k slovnímu jednání v zobrazených nebo podobných situacích. Na základě zobrazených situací můžeme s dětmi dále hovořit, pokládat další otázky, nechat děti mluvit za postavy na obrázcích apod. Předkládaný materiál tak přináší ukázky možné práce s dětmi s OMJ v mateřské škole.

Na první straně pracovního materiálu je vždy charakteristika úkolu/textu, popř. vymezena jazyková náročnost odkazující na mezinárodní úroveň 1 (A1/A2), ale především jsou zde metodická doporučení pro práci učitele, na další straně/stranách je konkrétní podoba pracovního materiálu, kterou lze kopírovat a poskytnout dětem jako oporu pro komunikaci.

PM 1	Řízený poslech instrukce
Úroveň	1 (A0–A1)
Věk	Poslední ročník MŠ
Délka	Krátký text, 12 slov
Téma	Dětský svět, volnočasové aktivity: Děti si hrají
Rozvíjené dovednosti	Aktivní naslouchání , soustředění, pozornost, krátkodobá paměť, mluvení

Cvičení I (testujeme porozumění instrukci)

Dítě vyslechne instrukci a reaguje podle ní. Pojmenuje všechny předměty na obrázcích. Podle úrovně svých znalostí češtiny může uvést vždy jedno slovo, ale může vytvořit celé věty i případně širší sdělení.

Učitel může cvičení variovat doložením dalších obrázků.

Cvičení II

Fyzickým jednáním nahrazují děti s OMJ svou dosud nerozvinutou aktivní dovednost mluvení, ale dokládají porozumění sdělení/instrukci.

Učitel ví, že nemůže zadat úkol v podobě „Nakresli, jak si hraješ ty.“, protože většina dětí nezvládne nakreslit postavu člověka v pohybu.

Text k poslechu 1

Cvičení I

Řekni, co je na obrázcích. Označ hračku, se kterou si rád hraješ.

(Instrukci přečte učitel.)

Cvičení II

Pro zdatné kreslíře:

Nakresli, s čím si hraješ ty. Nakresli svou oblíbenou hračku

PM 2	Řízený poslech
Úroveň	1 (A1), převzato z materiálů pro 1. a 2. roč. ZŠ, upraveno
Věk	Poslední ročník MŠ
Délka	Dlouhý text, 31 slov
Téma	Dětský svět, volnočasové aktivity: Děti si hrají
Rozvíjené dovednosti	Pozorné naslouchání , soustředění, pozornost, krátkodobá paměť, mluvení

Učitel stručně popisuje situaci na louce. Děti naslouchají a jako oporu porozumění mají obrázek. Učitel čte pomalu a zřetelně, popř. může číst učitel ze sousední třídy. Vždy je výhodné, když děti uslyší mluvčího, kterého neznají, kterého ještě neslyšely. Nedoporučujeme využívat zvukové záznamy čtených textů. Děti s OMJ potřebují vidět mluvčího. Kromě potřebného sociálního kontaktu se vytváří dovednost odezírání usnadňující porozumění.

Po vyslechnutí textu následují otázky I, otázky přečte učitel, děti mají podle vyslechnutého textu odpovědět. Otázky předpokládají volné odpovědi, ty ovšem nemusí děti samy vytvářet, pokud dobře naslouchaly. Odpovědi totiž v textu přímo zazněly.

Řešení:

1. Hrají si. / Děti si hrají.
2. Dva. / Dva kluci si hrají s míčem.
3. Čtou, houpou se, malují. / Jedna si čte, jedna se houpe a jedna maluje.

Pokud děti nezvládnou slovní odpověď, formulujeme lehké otázky II, na něž odpoví ANO/NE, nebo pouze kývnou nebo zavrtí hlavou.

1. Děti na louce si hrají?
2. Jsou na louce jen holky (holčičky)?
3. Kluci se houpou?

Odpověď NE může dítě povzbudit k tomu, aby řeklo, co tedy postavy na obrázku dělají. Na odpověď nenaléháme.

Úkol jiného typu představují otázky III, na které nelze volně odpovědět, ale dítě se musí rozhodnout mezi dvěma alternativami. To předpokládá přesné a úplné porozumění textu i otázkám.

Řešení: NE, ANO, NE.

Text k poslechu 2

Na louce vidíme děti. Hrají si. Holky si čtou knížku, malují nebo se houpou na houpačce. Dva kluci kopou do míče. Jeden kluk sedí na stromě.

Otázky I. (Otázky přečte učitel.)

1. Co dělají děti na louce?
2. Kolik kluků si hraje s míčem?
3. Co dělají holky?

Otázky II. Odpovězte ano, nebo ne:

1. Děti na louce si hrají?
2. Jsou na louce jen holky?
3. Kluci se houpou?

Otázky III. Odpovězte ano, nebo ne:

1. Jsou na obrázku jen dvě děti?
2. Jedna holka si maluje?
3. Čte si kluk knížku?

2.2 Komunikační dovednost MLUVENÍ

Mluvení je přirozeným způsobem komunikace jedince s okolím. Dá se ovšem předpokládat, že děti s OMJ budou zvláště z počátku více novému jazyku (češtině) rozumět než tento jazyk používat, tedy mluvit. To bude způsobeno nejen pozvolným pronikáním do nového komunikačního kódu – češtiny, ale možná i ostychem česky hovořit, někdy budou na vině obavy dítěte, že řekne něco špatně. V žádném případě na dítě nenaléháme, k mluvení je nenutíme, ale stále na děti klidně a pomalu mluvíme. I dítě, které stále mlčí, nesmí mít strach, že dělá něco špatně.

Komunikační činnosti v rámci vytváření dovednosti mluvení

Podobně jako u dalších komunikačních dovedností je pro rozvoj dovednosti mluvení důležité rozvíjet dovednosti související:

1. Koncentrace **pozornosti**, soustředění.
2. Trénink krátkodobé **paměti**.
3. Sluchová, zraková a prostorová **orientace**.

Pro trénink pozornosti lze s úspěchem i v mateřské škole využít porovnávání obrázků s úkolem *Hledej rozdíly*, popř. vybírání dvou stejných obrázků ze skupiny obrázků podobných – viz pracovní materiál dále, popř. odkaz v další literatuře vzadu. Příprava úkolů typu *Hledej rozdíly* je velmi náročný úkol především pro kreslíře obrázků. Máme-li najít konkrétní počet rozdílů mezi obrázky, musí být vše ostatní na obrázcích naprosto stejné. Ideální by bylo využití v identifikaci rozdílů minimální slovní zásoby, viz dále, např. sledovaný jev na jednom obrázku nahoře, na druhém dole apod., aby dítě s OMJ mohlo zaregistrovaný rozdíl pojmenovat. Ale i v případě, že dítě rozdíl neoznačí verbálně, ale pouze na odlišnosti ukáže prstem, mají podobné úkoly svůj význam pro potřebné cvičení koncentrace pozornosti.

Rozvoj fonemického sluchu

Cvičení fonemického sluchu pokračuje při všech příležitostech, kdy děti mají opakovat slova nebo části sdělení. Postupně si uvědomují též pozici jednotlivých hlásek ve slovech, dříve nebo později budou schopni slova nebo jejich části hláskovat, což je nezbytná příprava pro budoucí psaní. Celý tento proces je podpořen nácvikem správné výslovnosti – opakujeme v podstatě činnosti jako při nácviku naslouchání a navazujeme na ně, a to rytmizováním slov slabikováním – to usnadní dětem s OMJ výslovnost víceslabičných slov. Pro nácvik výslovnosti je stejně jako pro naslouchání nezbytné nabízet žákům **bezchybný mluvní vzor**.

Typy projevů, cvičení

1. Pojmenování předmětů a jevů, vlastností a činností.
2. Odpovědi na otázky.
3. Krátké rozhovory (2–4 repliky) učitel–dítě, dítě–dítě.
4. Krátký monolog – informace o sobě, zpráva, minivypřavování.

Užité techniky

1. Dialogy – 2–4 repliky. Dítě odpovídá na otázky dospělého nebo jiných dětí. Otázky musí být tematicky vázané na situace, v nichž se dítě nachází.
2. Reprodukce vyslechnutého textu – dětem nabídneme nejprve velmi krátký text, vzkaz, sdělení s dějovým prvkem a sledujeme porozumění textu. I děti, které nezvládnou text reprodukovat, mohou textu porozumět. To zjistíme např. otázkami, na které budou děti krátce odpovídat ano – ne, gestikulací, kresbou.
3. Práce se souvislým textem – opakování postupně se prodlužujícího textu.
4. Spontánní monology – dítě spontánně referuje (minimální sdělení).

2.2.1 Metodická doporučení pro dosažení jednotlivých úrovní ovládnání češtiny v dovednosti mluvení

a) Etapa odpovídající úrovni 1 (A0–A1)

V souvislosti s rozvojem dalších dovedností podílejících se vedle řeči na míře rozvoje čtenářské gramotnosti, a to zvláště dovednosti časoprostorové orientace a paměti, krátkodobé i dlouhodobé, a též v souvislosti s rozvojem mentálním můžeme sestavit **minimální slovní zásobu**, kterou budujeme u dětí s OMJ co nejdříve. Jde o výrazy lokalizační a směrové **vpředu/dopředu, vzadu/dozadu, nahoře/nahoru, dole/dolů**,

k čemuž přistoupí výrazy pravolevé orientace **vlevo/doleva, vpravo/doprava**. Do této skupiny patří i předložky **pod, nad, před, za, v, u, do**. Nabízíme vždy celou předložkovou vazbu se jménem, např. *pod postelí – pod postel, nad stolem – nad stůl, před školou – před školu, za nádraží – za nádražím* atd. spolu s tázacími slovy *kde – kam*, přičemž chyba v užitém tvaru jména v řeči dítěte s OMJ je zpočátku nepodstatná, důležité je, aby dítě rozumělo rozdílu ve významu určení *kde* a *kam*.

K orientaci v čase budou patřit výrazy **ráno, (dopoledne), poledne, (odpoledne), večer** a pojmenování **dni v týdnu**. K tomu přistoupí výrazy velikostní a množstevní **velký, malý, více než, méně než, stejně**, pojmenování barev, alespoň **černá, bílá, červená, zelená, modrá, žlutá**, výrazy volní **chci, nechci, ano, ne**, existenční **je, není**, vlastnictví **má, nemá** a některá další slovesa. Budování dětského slovníku může být i relativně pomalé, dítě výrazům nejprve porozumí, ale aktivní mluvení může nastoupit se zpožděním. Respektujeme i neverbální komunikaci – fyzické jednání, gestikulaci, ukazování pomocí obrázků, manipulaci s předměty a jejich zobrazením. Rozvoj řeči bude závislý na vytvoření **fonemického sluchu**, jak bylo popsáno v kapitole věnované naslouchání.

Rozvíjení slovní zásoby dítěte s OMJ řešíme cestou vytváření **tematických slovníčků** spojených s konkrétní aktuální činností dítěte. Např. děti ve třídě se baví o svých domácích mazlíčcích, ale dítě s OMJ nerozumí. Ukážeme hračku – plyšáka nebo obrázek zvířete a zvíře nazveme českým výrazem: **pes, kočka, kanárek, králík**. Řada slov v takovém tematickém slovníčku nesmí být dlouhá, nápor na krátkodobou paměť dítěte je v takové chvíli enormní. Jiná situace: děti obědvají – tematický slovníček bude obsahovat slova **lžice, vidlička, nůž, talíř, hrnek**. Nezaměřujeme se ovšem pouze na podstatná jména, i když těch v začátku potřebuje dítě nejvíce. Potřebuje ale také slovesa – tvoříme slovníček např. *Co dělá Pěťka? – sedí, stojí, leží, spí, jí, směje se, kreslí...*, ukazujeme při tom zmíněné činnosti na obrázcích. Ideální je tvořit řadu sloves při konkrétní činnosti s dětmi: *kreslíme, posloucháme, cvičíme, odpočíváme...* Přídavná jména je výhodné nabízet ve dvojicích slov protikladných významem – **velký – malý, rychlý – pomalý**, popř. ve dvojicích hodnotících **velký – větší (než kdo, co), malý – menší (než kdo, co), hezký – ošklivý**, izolovaná adjektiva spojujeme s vhodným substantivem pro signalizaci tvaru pro příslušný rod, např. **vysoký strom, milá kočička, sladké jablko**. Počítáme **od jedné do pěti** (podle prstů na ruce), popř. **do šesti** (podle toho, kolik padne na hrací kostce).

Podmínkou zapamatování slov je jejich časté užití při opakovaných činnostech a důsledné doprovázení slov výstižnými obrázky. Stále podněcujeme dítě s OMJ ke kresbě a k mluvení při kreslení. Kreslíme pastelkami – dítě s OMJ si postupně osvojí i tradiční spojení barvy příznačné pro konkrétní předměty: citron je žlutý, tráva je zelená atd. Neznamená to ovšem, že by dítě „nesmělo“ projevit svou vůli při volbě barvy kresleného objektu. Může namalovat třeba zelené sluníčko, ale mělo by vědět, proč je zelené. A argumentem může být i to, že se mu to tak líbí.

Součástí mluvních cvičení je také osvojování **kontaktové frazeologie** jako jedné z podstatných složek českého sociokulturního povědomí. Jde o **pozdravy (dobrý den, ahoj, na shledanou), představení (Jmenuji se Tom. / Já jsem Tom.)** a související **otázky (Jak se jmenuješ? / Kdo jsi?)**.

Významnou stálou součástí řečových cvičení (a to nejen pro děti s OMJ) jsou **výslovnostní cvičení**, docvičování výslovnostní báze řeči dítěte. Opět připomínáme, že kvalitní fonemický sluch jedince a bezchybný mluvní vzor významně ovlivní jeho celkový progres v osvojování druhého jazyka.

b) Etapa odpovídající úrovni 1 (A1–A2)

V rozvíjení mluvení dětí s OMJ plynně pokračujeme při dodržení hlavních sledovaných aspektů:

- Cvičení zvukové stránky řeči – důraz na co nejpřesnější artikulaci hlásek a cílené využívání funkčních zvukových prostředků řeči, tj. zvláště melodie věty, přízvuku, síly a tempa řeči.
- Systematické (ale neuspěchané) rozvíjení slovní zásoby ve vazbě na autentickou činnost dětí s OMJ.
- Pozvolné soustředění na formální stránku nově osvojovaných slov dítětem (chybné tvary slov mohou zastířit význam sdělení) a korektní stavbu vět.
- Postupné seznamování s realizací mluvních aktů příznačných pro sociokulturní realitu českého prostředí.

Při **docvičování správného tvoření hlásek** respektujeme individuální problémy s konkrétními hláskami, přičemž výslovnostní obtížnost neodvíváme od obtížnosti pro rodilé mluvčí. Problémy jsou nejčastěji způsobeny interferencí výslovnosti mateřského jazyka, kdy zvyklosti ve výslovnosti mateřského jazyka ovlivní výslovnost v češtině. Vlastní cvičení bývá mnohdy komplikováno i negativním vlivem chybné výslovnosti

českých dětí, s nimiž je dítě s OMJ stále v kontaktu (výslovnostní problémy současných českých dětí jsou bohužel časté). Základní technikou je opakování slov podle kvalitního mluvního vzoru. Výslovnostní cvičení stále kombinujeme s pozorným a aktivním nasloucháním:

- *Je to stejné slovo?*

Opakujeme dvě stejná slova, nebo dvě podobná slova (vlas – vlas X vlas – hlas, pes – pes X pes – les atd.) – dítě odhaluje, co bylo stejné a co jen podobné.

Kombinace: po odhalení podobnosti slov dítě s OMJ samo přidává do řady podobně znějící slova (a vybírá mezi obrázky, co vyřčené slovo označuje).

- *Hláskový budíček*

Děti zvednou hlavu, uslyší-li slovo obsahující domluvenou hlásku.

Do cvičení s opakováním zařadíme i opakování kratších vět pro nácvik různé větové melodie. Využíváme i techniku dítěte v roli – dítě se snaží mluvit jako jiná osoba (ostatní mohou hádat, koho dítě představuje).

Hry k rozvoji slovní zásoby:

- Hra na *barvy, na povolání, na zvířata*

Děti říkají příslušné řady slov. Rozvíjíme konverzaci ke sloům, která děti nabídnou do řad. U barev děti hledají a pojmenovávají i předměty, které příslušnou barvu mají, u povolání následně iniciujeme komunikaci: Co dělá kominík? Co dělá kuchař? Atd.

- Hra *Jaký může být?*

Jaký může být sníh? – bílý, studený, špinavý... Jaký může být strom? Apod.

- Hra *Složitě otázky – snadné odpovědi*

Když chci vyvětrat, co musím otevřít? – Učitel říká podobné otázky nebo jiná neúplná tvrzení, dítě s OMJ se snaží zachytit smysl sdělení, ačkoli se nepředpokládá, že bude rozumět všem sloům, a doplní očekávané slovo nebo ukáže na jeho obrázek. Tehdy učitel očekávané slovo vysloví, dítě je opakuje.

Práce s tvary slov:

- *Předložkové vazby*

Učitel, nebo jiné dítě říká instrukce *Míč je na židli, ve skříni, za dveřmi...* a dítě s OMJ umísťuje míč podle příslušné instrukce – cvičíme pasivní porozumění.

Výměna rolí – dítě s OMJ říká instrukce, jiné dítě je plní, někdy i záměrně chybně, dítě s OMJ plnění instrukcí hodnotí.

Práce s větou:

- *Dokončí větu*

Učitel říká neúplnou větu a nabízí slova k doplnění – dítě s OMJ vybere slovo a celou větu opakuje. Např. V parku sedíme na _____ (babičce, hlavičce, lavičce).

- *Proč?*

Učitel se ptá, dítě s OMJ odpovídá. Např. Proč květina zvadla? – Nemá vodu. Proč máš svetr? – Je zima.

Sociální kontext komunikace:

Jak pozdravíš ráno paní učitelku / pana učitele?
kamaráda/kamarádku?

Pohádkové dvojice (v návaznosti na společné čtené, viděné, slyšené pohádky a vyprávění; nezkoušíme znalost textů)

Dítě s OMJ doplní neúplnou dvojici nebo opraví popletenou dvojici.

Např. Doplní: Jeníček a _____. Oprav: Křemílek a Karkulka.

Představená **minimální slovní zásoba** se postupně rozšiřuje v souvislosti s jednotlivými tématy určenými ke komunikaci. Nejde při tom pouze o jednotlivá slova, ale dítě s OMJ se učí těmto slovům v komunikačním kontextu, osvojuje si tudíž i různé formulace a vazby, v nichž se slov užívá. Pokud dítě s OMJ absolvuje českou mateřskou školu, a to alespoň povinné předškolní vzdělávání od pěti let věku, může být při vstupu do 1. ročníku ZŠ vybaveno minimální komunikační kompetencí v českém jazyce, což bude znamenat, že porozumí sdělením a jednoduchým dotazům týkajícím se jeho osoby a jeho bezprostředního okolí, a současně bude schopno v českém jazyce velmi omezeně komunikovat. Vše bude ovšem velmi individuální, cílové požadavky se exaktně nedefinují, děti s OMJ nebudou podrobovány zkouškám a hodnocením.

Pro rozvoj dovednosti mluvení je zvláště v počátcích jejího rozvoje podobně jako pro další dovednosti důležitá opora v obrázcích. Nelze však použít jakékoli obrázky. Porovnejte prosím např. dva následující obrázky:

Obrázek pro porovnání si stáhněte z:

<https://www.modrykonik.sk/blog/zanka29/album/ked-sa-detickam-nechce-rozpravat-0ce9q0/>

Doporučujeme obrázek 17. řada, 1. zleva

Oba obrázky jsou podobně plné jednotlivostí. Na prvním obrázku je řada zvířat, tedy téma dětem sice většinou blízké, ale mnohá ze zvířat nemusí zvládnout děti identifikovat a pojmenovat. Bude proto pro dítě problém o zobrazených zvířatech mluvit, ačkoli by se zpočátku zdálo, že mluvit o zvířatech bude dítě rádo. Na druhém obrázku jsou děti na dětském hřišti a hrají si. Vždy jsou zachyceny v konkrétní akci – na písku, na houpačce, na skluzavce, v kontaktu s dalšími dětmi atd. Vždy jde o činnosti dětem zaručeně velmi blízké, děti se mohou do jednotlivých zobrazených činností snadno projektovat. Dá se předpokládat, že v řadě zobrazených situací samy byly, bude pro ně pravděpodobně snazší činnosti a situace nazvat a mluvit o nich. Obrázky, které vybíráme pro komunikační aktivity, by měly být věrné, ale především by měly zobrazovat skutečnosti, jež má dítě s OMJ možnost nejen zaregistrovat a identifikovat, ale i třeba s dopomocí pojmenovat.

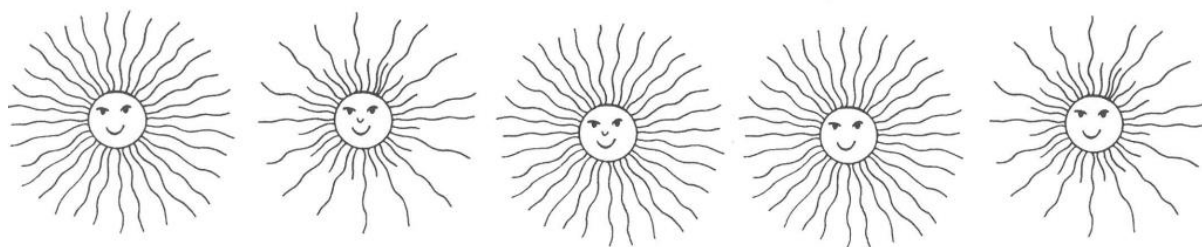
2.2.2 Pracovní materiály pro dovednost mluvení

PM 3	Další dovednosti (pozornost vizuální a sluchová)
Úroveň	1 (A1)
Věk	Poslední ročník MŠ
Délka	Krátký úkol, 5 obrázků, 11 obrázků, 14 slov
Téma	Různé počítatelné jednotliviny, formálně podobná slova
Rozvíjené dovednosti	naslouchání , soustředění, vizuální a sluchová pozornost, krátkodobá paměť, uvolňovací cviky, kreslení, mluvení

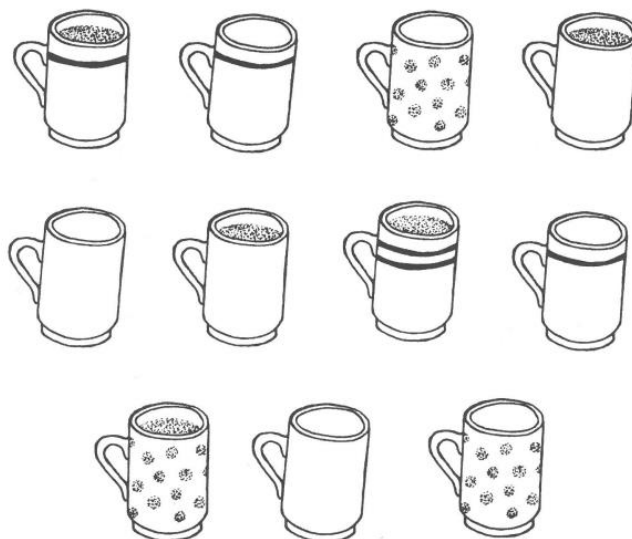
Najdeš stejná sluníčka?

Dítě vybírá z limitovaného množství obrázků jen 2 stejné. Náročnost úkolu je dána tím, že dítě musí respektovat současně dva znaky – délku paprsků a „tvář“ sluníčka. Jednodušší variantu si může učitel upravit sám dokreslením délky paprsků. Dítě pak respektuje jen jeden znak, a to úplnost/neúplnost tváře, a může najít tři a dvě stejná sluníčka.

Najdi vždy dva stejné hrnečky a stejně je vybarvi.

Při vybarvování by dítě nemělo přetahovat kontury kresby. Řešení: 4 dvojice hrnků + 3 sólo hrnky.

Podle své jazykové dispozice může komentovat, čím se obrázky liší.

Která slova jsou stejná a která různá?

Učitel říká vždy dvojici slov a dítě rozhoduje, zda slova byla stejná, nebo různá.

Vidlička – židlička, židlička – žehlička, kolo – koláč, stůl – hůl/půl, moucha – louka/mouka, oko – okno.

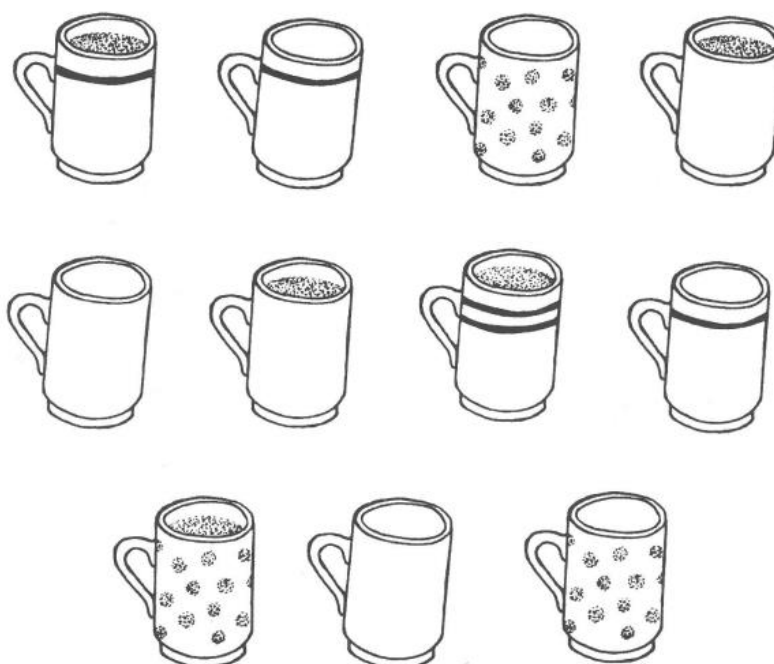
Je třeba ověřit porozumění všem užitým výrazům.

Materiál k pozornosti a mluvení 3

Najdeš stejná sluníčka?

Najdi vždy dva stejné hrnečky a stejně je vybarvi.

Která slova jsou stejná a která různá?

Učitel říká vždy dvojici slov:

Vidlička – židlička, židlička – žehlička, kolo – koláč, stůl – hůl/půl, moucha – louka/mouka, oko – okno.

PM 4	Další dovednosti (pozornost vizuální)
Úroveň	1 (A1)
Věk	Poslední ročník MŠ
Délka	2 + 2 obrázky
Téma	Vizuální pozornost
Rozvíjené dovednosti	Vizuální pozornost, soustředění, krátkodobá paměť, popř. mluvení

Sněhuláci – 2 obr.

1. Dítě nejprve popíše, co je na obrázku – jak sněhulák vypadá (3 koule sněhu) atd. Může následovat hovor o tom, kdy je možno vidět/stavět sněhuláka.
2. Následně dítě porovnává obrázky sněhuláků a registruje/označuje rozdíly:
 - Hrnc na hlavě sněhuláka má jen jedno ucho.
 - Pusa je křivě
 - V levé ruce drží hůl.
 - Na pravém rameni sedí pták.
 - Různý počet knoflíků.
 - Pravá ruka směřuje dolů.
 - Dole leží malá koulička X 3 knoflíky.
 - Sněhulák stojí na rovině X pod kopcem.

Ježibaby – 2 obr.

1. Postupujeme obdobně – nejdřív popis obrázku, jak ježibaba vypadá.
2. Následuje hovor o tom, kde se s ježibabou můžeme setkat, odkud ji známe. Můžeme si připomenout stručně děj pohádky.
3. Následně porovnáváme oba obrázky.
4. Můžeme vyprávět/číst pohádku.

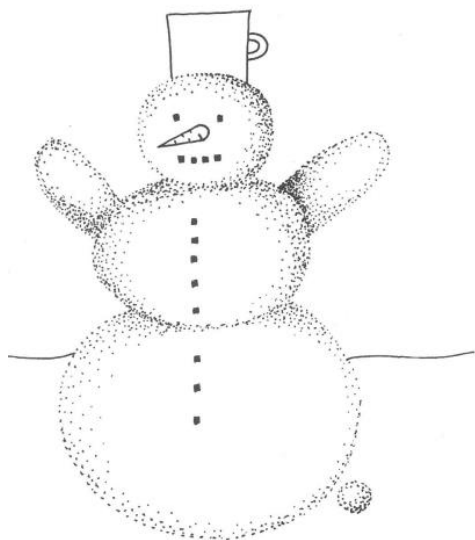
Rozdíly

1. Záplata na sukni navíc.
2. Jinak uvázaná stuha v pase – na mašli X na uzel.
3. Různě zakončená hůl.
4. Jiný počet zubů.
5. Jinak upravené vlasy.
6. Kočka nemá čumák.
7. Kočka má jinak zakroucený ocas.
8. Chybí řasy ježibabě.
9. Nemá dlouhý malíček.

Na kolik pohádek s ježibabou si vzpomenete?

Materiál k pozornosti 4

Porovnej obrázky a hľadaj rozdiely:

PM 5	Další dovednosti (pozornost vizuální)
Úroveň	1 (A1)
Věk	Poslední ročník MŠ
Délka	Velký obrázek + dílčí obrázky
Téma	Dětský svět, děti si hrají v MŠ
Rozvíjené dovednosti	Vizuální pozornost, soustředění, krátkodobá paměť, popř. mluvení

Prohlédni si pozorně obrázek.

Návodné otázky učitele:

1. Kdo je na obrázku?
2. Co dělá paní učitelka?
3. Co dělají děti?
4. Kde je paní učitelka a děti?
5. Sedí všichni na koberci?
6. Poslouchají všichni pohádku?
7. Co dělají děti, které neposlouchají pohádku? Atd.

Z reakcí dítěte vidíme, zda chápe dotazy. Následuje úkol k malým výřezům z obrázku:

Pojmenuj, co je na malém obrázku. Najdi, kde to je na velkém obrázku.

K jednotlivým výřezům z obrázku se můžeme vrátit, mohou motivovat dítě k dalšímu hovoru.

Na toto téma může učitel navázat pracovním materiálem č. 9 V mateřské škole.

Materiál k pozornosti a mluvení 5

Prohlédni si pozorně obrázek. Co je na obrázku?

Najdi:

PM 6	Dvojice z pohádek (mluvení)
Úroveň	1 (A1)
Věk	Poslední ročník MŠ
Délka	Minimálně pojmenování 6 postav
Téma	Sociokulturní povědomí: pohádky
Rozvíjené dovednosti	Aktivní naslouchání , soustředění, pozornost, krátkodobá paměť, mluvení

Práce s nabízeným materiálem předpokládá předchozí přípravu – děti s OMJ se musí nejprve s řadou pohádek a příběhů pro děti seznámit. Učitel pak bude volit příklady obrázků jen k těm pohádkám a příběhům, o kterých s dětmi mluvil, které dětem četl, nejlépe i opakovaně. Výhodné je i společné sledování a komentování pohádek a příběhů pro děti v televizi nebo na videu. Vycházíme z pohádek, jež se objevují u více národů, např. u Slovanů (ale nejen u nich) jsou známé postavy Popelky, Sněhurky nebo Červené karkulky. Tyto postavy mohou však znát i někteří Asiaté díky celosvětovému disneyovskému fenoménu. Večerníček a jeho příběhy patří mezi vděčná témata, i proto, že existuje jimi inspirovaná řada hraček, plyšových postaviček, se kterými si děti hrají a mohou s nimi odpovídající příběhy alespoň částečně reprodukovat. Ikonickými hrdiny příběhů bude Krteček, Rákosníček, Rumcajs, maxipes Fík, Ája, malá čarodějnice a mnozí další, možná i Spejbl a Hurvínek.

1. Kdo je na obrázcích?

Nejprve o jednotlivých obrázcích hovoříme, popisujeme je. Uvedeme/Připomeneme i některé dějové momenty z příběhů, z nichž obrázky jsou.

2. Doplň neúplnou dvojici: Jeníček a _____.

Odkud tuto dvojici znáš? Do kterého vyprávění patří?

3. Oprav popletenou dvojici: Karkulka a jelen se zlatými parohy.

4. Ke komu patří Karkulka? Ke komu patří jelen se zlatými parohy?

5. Znáš jiné dvojice z jiných pohádek, vyprávění? Jmenuj je.

Např. Křemílek a Vochoomůrka; Bob a Bobek, králíci z klobouku.

Kdo je na obrázcích?

1. Doplň neúplnou dvojici: Jeníček a _____.
Odkud tuto dvojici znáš? Do kterého vyprávění patří?
2. Oprav popletenou dvojici: Karkulka a jelen se zlatými parohy.
3. Ke komu patří Karkulka? Ke komu patří jelen se zlatými parohy?
4. Znáš jiné dvojice z jiných pohádek, vyprávění? Jmenuj je.
5. Vyprávějte pohádky.

PM 7	Seznamování (mluvení)
Úroveň	1 (A1)
Věk	Poslední ročník MŠ
Délka	
Téma	Sociokulturní kompetence
Rozvíjené dovednosti	Vizuální pozornost, soustředění, krátkodobá paměť, mluvení

Co asi říkají lidé na obrázcích?

Cvičíme zdvořilostní formy představování.

Jmenuji se / Já jsem Katka. A ty? Jak se jmenuješ? Jak se jmenuje ten kluk? Já jsem Tom a tohle je Martina.

Dobrý den, pane Nováku. Na shledanou, pane Janků.

Cvičíme pozdravy:

Co řekneš, když:

1. přijdeš ráno do školy?
2. odcházíš ze školy?
3. jdeš večer spát?

Kdo je asi na fotografiích?

Popisujeme rodinné foto. Děti identifikují jednotlivé osoby, potom porovnají obrázek se svou rodinou. Rozhovor o rodině s dítětem s OMJ nesmí působit jako výslech, když dítě nechce o své rodině mluvit, nenaléháme a vrátíme se k obrázku. Ptáme se: Jak se asi jmenuje děda na obrázku? Jaké vlasy má babička? Jaké oči má táta? Která domácí zvířátka jsou na obrázku? Také máte doma domácí mazlíčky? Apod.

Čím je tvoje maminka? Co dělá tvůj táta?

Nejprve pojmenujeme povolání všech postav na obrázcích, potom teprve děti říkají, čím je jejich matka a otec. Doplníme pojmenování povolání podle aktuální potřeby, nezapomeneme uvést i pojmenování přechýlená: lékař – lékařka, policista – policistka, prodavač – prodavačka atd.

Jako variantu úkolu můžeme přidat i dotaz Čím bys chtěl/chtěla být ty?

Materiál k mluvení 7

Co asi říkají lidé na obrázcích?

Kdo je asi na obrázku?

Čím je tvoje maminka? Co dělá tvůj táta?

1.

2.

3.

4.

5.

6.

7.

8.

PM 8	Rodina (mluvení)
Úroveň	1 (A1)
Věk	Poslední ročník MŠ
Délka	Krátký text, 12 slov
Téma	Rodina, nejbližší okolí dítěte
Rozvíjené dovednosti	Vizuální pozornost, soustředění, představivost, krátkodobá paměť, mluvení

1. Pojmenuj všechny osoby na obrázku.
2. Co všichni dělají?
3. Co dělá ráda tvoje maminka?
4. Co dělá rád tvůj táta?
5. Co dělají rádi tvoji sourozenci?
6. Která zvířata jsou na obrázku?

Na tento materiál může učitel navázat prací s materiálem č. 10 Co rád dělám.

PM 9	V mateřské škole (mluvení)
Úroveň	1 (A1)
Věk	Poslední ročník MŠ
Délka	3 velké obrázky pro popis/diskusi
Téma	Moje mateřská škola
Rozvíjené dovednosti	Vizuální soustředění, pozornost, naslouchání pozorné, představivost, tvořivost, krátkodobá paměť, mluvení

Co je na obrázku?

Popište mateřskou školu na obrázku.

Otázku a instrukci čte učitel. Nenárokuje systematickosti potřebnou pro popis. Když dítě uvede detail, zeptáme se, kde je na obrázku. Popis povzbuzujeme otázkami typu Co je ve škole v přízemí? Co je u školy na zahradě? apod.

Učitel pokládá dětem otázky, alespoň tyto:

1. **Co dělají děti ve třídě v prvním patře?**
2. **Kde je v mateřské škole na obrázku jídelna?**
3. **Je vaše mateřská škola stejná jako ta na obrázku?**

Pokud se děti v budově školy neorientují, přejdeme k obrázku třídy.

1. **Co dělají děti ve třídě?**
2. **Hrajete si také tak?**

Děti mohou uvést i činnosti, které na obrázku nejsou.

Pojmenuj hračky v krabici:

V krabici jsou hračky, které děti zvládnou pojmenovat.

Mohou odpovídat na otázky:

1. **Poznáš všechny hračky v krabici (boxu)?**
2. **Je v krabici míč?**
3. **Kterou hračku by sis vybral?**

Materiál k pozornosti a mluvení 9

Co je na obrázku? Popište mateřskou školu na obrázku.

Co dělají děti ve třídě? Hrajete si také tak?

Pojmenuj hračky v krabici:

- 1. Poznáš všechny hračky v krabici (boxu)?**
- 2. Je v krabici míč?**
- 3. Kterou hračku by sis vybral?**

PM 10	Co rád dělám (mluvení)
Úroveň	1 (A1)
Věk	Poslední ročník MŠ
Délka	Krátký text, 12 slov
Téma	Zájmy
Rozvíjené dovednosti	Vizuální pozornost, představivost, soustředění, krátkodobá paměť, mluvení

Co dělají děti na obrázcích?

Co děláš nejraději ty?

Děti nejprve identifikují, co obrázky představují. Pak teprve konstatují, co dělají také a co naopak ne, která činnost se jim líbí. Nakonec vyberou, kterou činnost dělají nejraději, popř. co by také rády dělaly, co by se rády naučily apod. Obrázky ukazují především sportující děti. Je třeba s dětmi mluvit o významu pohybu pro člověka, ale nepřeskočte prosím kreslení, čtení a různé ruční práce. Další aktivity přidáváme podle aktuální situace ve třídě.

Které sporty dělají děti v létě a které v zimě?

Plavání je typické pro léto, v zimě lze plavat v krytém bazénu a děti na to přijdou samy. Letní lyžování na ledovci děti patrně nevedou.

Materiál k pozornosti a mluvení 10

Co dělají děti na obrázcích?

Co děláš nejraději ty?

Které sporty dělají děti v létě a které v zimě?

PM 11	Čas (mluvení)
Úroveň	1 (A2)
Věk	Poslední ročník MŠ
Délka	Dlouhý text, řada pojmenování (den, části dne, noc, týden, dny v týdnu, roční období, různé činnosti)
Téma	Orientace v čase
Rozvíjené dovednosti	Vizuální pozornost, aktivní naslouchání , soustředění, představivost, krátkodobá paměť, mluvení

Orientace v čase se vytváří velmi pomalu, představu o čase a jeho plynutí nabývá dítě přibližně až v pěti letech, registruje, jak dospělí hovoří o dnech v týdnu, a vnímá především dílčí změny počasí v ročních dobách. Problematiku lineárního a cyklického děje ovšem začíná registrovat až ve školním věku, v 1. a 2. ročníku ZŠ.

Řekni, co je, co bylo, co bude (ukazujeme na časové ose):

Co už bylo?	Co je teď?	Co bude?
Co se už stalo?	Co se děje?	Co se teprve stane?
Ráno, snídali jsme.	Poledne, obědváme.	Odpoledne, půjdeme ven.

Děti mohou uvádět denní činnosti v mateřské škole, rozlišují dopoledne a odpoledne, výrazy včera, dnes, zítra, bylo, je, bude.

Pozn.: U jazykově zdatnějších dětí je výhodné používat také výrazy *stalo se, děje se, stane se*, aby postupně pronikly do aktivní slovní zásoby dítěte vzhledem k pozdější školní výuce o slovesném čase.

Kdy?

- Cvičíme dny v týdnu:** pondělí – v pondělí, úterý – v úterý, středa – ve středu, čtvrtek – ve čtvrtek, pátek – v pátek, sobota – v sobotu, neděle – v neděli.

Co děláme v pondělí, ve středu...?

2. Co děláme:

- na jaře?
- v létě?
- na podzim?
- v zimě?

Co dělá Ema celý den? A co děláš ty?

Děti nejprve pozorují obrázky a pojmenují je. Pokud neidentifikují některou aktivitu, pojmenuje ji učitel a děti ukážou na obrázek. Ideální je dobrat se alespoň částečně souvislého projevu dítěte s uvedením tří čtyř činností. Přípravou na souvislý projev mohou být odpovědi na otázky:

Kdy vstáváš?	ráno	Kdy snídáš? (A co snídáš?)	ráno
Kdy obědváš?	v poledne	Kdy večeříš?	večer
Kdy se oblékáš?	ráno	Kdy se myješ?	ráno a večer
Kdy si hraješ?	pořád, celý den		(v komentáři – Ruce si myjeme často.)

Otázky můžeme i obrátit, např. Co děláš ráno?

Materiál k pozornosti a mluvení 11

Řekni, co je, co bylo, co bude (ukazujeme na časové ose).

Co už bylo?

Co je teď?

Co bude?

Ráno, snídali jsme.

Poledne, obědváme.

Odpoledne, půjdeme ven.

Co dělá Ema celý den? A co děláš ty?

PM 12	Dobrou chuť (mluvení)
Úroveň	1 (A1)
Věk	Poslední ročník MŠ
Délka	Středně dlouhý úkol
Téma	Zdravý životní styl
Rozvíjené dovednosti	Vizuální pozornost, aktivní naslouchání, soustředění, krátkodobá paměť, sociokulturní znalosti, mluvení

1. **Pojmenujte potraviny.**
2. **Vyberte, co je zdravé.**

Dítě pojmenuje jednotlivé potraviny. Nabídneme celý obrázek najednou, dítě samo vybere, kterou potravinou začne. Pokud nezvládne potraviny pojmenovat samo, může ovšem rozumět, když potraviny pojmenuje učitel, a na jmenované potraviny ukáže.

Rozhovor učitel iniciuje otázkami typu:

1. **Co rád jíš?**
2. **Co rád piješ?**
3. **Chutná ti čokoláda? Proč?**
4. **Co je kyselé?**

Při posuzování, co je zdravé a co nikoli, postačí zdůraznit význam ovoce a zeleniny a komentovat nadměrnou požívání cukru – formulace: Co je dobré a co škodí zdraví.

Co je na obrázku?

Dítě pojmenuje jednotlivé předměty na prostřeném stole. Následují otázky učitele:

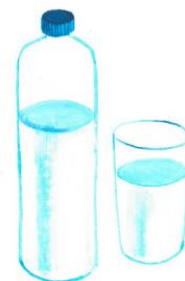
1. **Co jíme lžící?**
2. **Co tvoří příbor?**
3. **Na co je sklenička?**
4. **Co pijeme z hrnečku?**

Učitel pochopitelně může připojit další otázky, reaguje na aktuální situaci při stolování v dané mateřské škole, mluvení při jídle, mytí rukou před jídlem, odpočívání po obědě atd. Zváží, do jaké míry se může dotazovat na sociokulturní souvislosti, např. Co Češi jedí na Nový rok? Co Češi jedí o Velikonocích? Co Češi jedí o Vánocích?, popřípadě místo dotazu dětem o kulturních zvyklostech povídá (i s pomocí obrázků).

Materiál k pozornosti a mluvení 12

Pojmenujte potraviny.

Vyberte, co je zdravé.

Co je na obrázku?

PM 13	Kde bydlím (mluvení)
Úroveň	1 (A1–A2)
Věk	Poslední ročník MŠ
Délka	Dlouhý (dlouhodobý) úkol
Téma	Dětský svět – moje město, moje vesnice, můj dům, můj pokoj
Rozvíjené dovednosti	Vizuální pozornost, aktivní naslouchání , soustředění, představivost, krátkodobá paměť, mluvení

Učitel pracuje s řadou obrázků měst a vesnic, využije české a moravské pohlednice, mapy; nabízené obrázky jsou pouze ilustrativní. V hovoru by se měly objevit i otázky k místu školy, do které děti s OMJ chodí. Děti postupně registrují názvy nejvýznamnějších měst (Praha, Brno, Ostrava, Plzeň), preferujeme však poznávání bezprostředního okolí dítěte s OMJ.

Podle mentální a jazykové vyspělosti dětí s OMJ pokračujeme ve srovnání rozdílů bydlení ve velkém (městském) bytovém domě a v rodinném domě. Dětem rozšiřujeme slovník: město, vesnice, (bytový) dům, rodinný dům, byt, zahrada. Pokud se děti s OMJ v tématu nedostatečně orientují, přejdeme k hovoru o dětském pokoji. Musíme ovšem počítat s tím, že mnohé děti s OMJ svůj pokoj nemají. Proto pracujeme s příběhem vymyšlené postavy Báry nebo Vojty a „jejich“ pokoje. Téma poslouží nikoli ke zdůraznění vlastnictví, ale k pojmenování kusů nábytku a osvojení formulací typu udržování pořádku, úklidu hraček apod.

Bydlím na vesnici.

Bydlím ve městě.

Náš byt je ve velkém domě.

Bydlíme v rodinném domě.

Můj pokoj.

PM 14	Příroda (mluvení)
Úroveň	1 (A1–A2)
Věk	Poslední ročník MŠ
Délka	Dlouhý (dlouhodobý) úkol
Téma	Svět kolem dítěte, zájmy
Rozvíjené dovednosti	Vizuální pozornost, aktivní naslouchání , soustředění, krátkodobá paměť, zpracování věcných informací, mluvení

Učitel pracuje s různými obrázky, děti poznávají zvířata, stromy, květiny. V poznávání přírody vycházíme zpravidla z nejbližšího okolí mateřské školy – na vycházkách pojmenováváme stromy a rostliny, v městských parcích možná uvidíme ptáky, veverku, myšku, na vesnici ježka, ještěrku, domácí a hospodářská zvířata. V mnohých rodinách mají děti domácí mazlíčky, mezi hračkami doma i ve škole pak plyšová zvířátka a různé knížky s obrázky o přírodě. Pokud se učitel podaří děti rozmluvit, může na všechny tyto zdroje odkázat, navázat na to, co děti samy řeknou. Obrázek bude vždy nejvýhodnější motivací k hovoru.

Poznáš zvířata? Pojmenuj je.

Dítě samo vybere, čím začne. Pokud samo nemluví, může ovšem rozumět, když učitel zvíře pojmenuje a dítě je ukáže na příslušném obrázku. K rozhovoru nebo alespoň k fyzickému jednání vybízí učitel děti otázkami, např.:

1. **Která zvířata jsou domácí a která jsou divoká?**
2. **Která zvířata žijí v lese?**
3. **Která zvířata žijí na farmě?**
4. **Která zvířata můžeme vidět v zoo?**

Pokud se děti v obrázku neorientují, může učitel nabídnout nejprve obrázky specializované, na nichž se děti učí zvířata nejprve poznávat. Musíme počítat s tím, že některé děti určitá zvířata ještě nikdy neviděly.

Materiál k pozornosti a mluvení 14

Poznáš zvířata? Pojmenuj je.

Která zvířata jsou domácí a která jsou divoká?

Která zvířata žijí v lese?

Která zvířata žijí na farmě?

Která zvířata můžeme vidět v zoo?

2.3 Komunikační dovednost ČTENÍ

Rozvoj dovedností souvisejících se čtením

1. Koncentrace **pozornosti**, soustředění.
2. Trénink krátkodobé **paměti**.
3. Sluchová, zraková a prostorová **orientace**.
Pozn.: Cvičení uvedených dovedností je součástí cvičení jazykových.

Typy textů, cvičení

1. Písmena
2. Piktogramy, symboly

Techniky čtení

Globální – dítě porozumí hlavní myšlence vnímaného symbolu, textu.

2.3.1 Metodická doporučení pro dosažení jednotlivých úrovní ovládnutí češtiny v dovednosti čtení

Etapa odpovídající úrovni 1 (A0–A1)

Symboly, které můžeme dětem dané věkové kategorie nabídnout (v závislosti na rozvoji kognitivních schopností dítěte):

1. Jednoduché symboly obecné – směrové šipky, vykřičník (výstraha), otazník (problém k řešení);
2. Barva jako symbol – červená (výstraha), zelená (doporučení);
3. Symboly tematicky vázané:
 - počasí: sluníčko, mrak, déšť, sníh;
 - dopravní prostředky: auto, autobus, vlak, tramvaj, metro, letadlo;
4. Symboly orientační v budovách: označení WC, šatny, schodiště, výtahu, východu včetně nouzového, čekárny, ve školách herny, jídelny, tělocvičny, specializovaných učeben, kabinetů učitelů;
5. Symboly sociální – emotikony;
6. Symboly kulturní:
 - sova jako symbol moudrosti pro označení skutečnosti, o které je třeba přemýšlet;
 - kniha – knihovna.

Je třeba dát pozor na sociokulturní odlišnosti. Interpretace symbolů není stejná ani samozřejmá u různých kultur. I když nemůžeme nárokovat, aby učitel zvládl mateřský jazyk svých svěřenců cizinců, doporučujeme, aby se intenzivně zajímal o sociokulturní specifika zemí, z nichž přicházejí.

Jednoduché symboly, např. směrové šipky nebo základní dopravní značení, pochopí děti velice rychle, nejlépe při (orientační) hře v místnosti nebo v budově.

Je potřeba cvičit identifikaci symbolů důležitých např. pro bezpečnost dítěte. Tuto funkci asi nejzřetelněji plní barvy, jak je uvedené výše: červená – výstraha, zelená – doporučení. Děti poznávají funkci semaforu při vycházce nebo na dopravním hřišti.

Z tematických symbolů budou patrně nejsrozumitelnější symboly spojené s počasím. Děti mohou kreslit zjednodušenou podobu symbolů – sluníčko, mrak, prší, sněží a připravovat se na vedení tzv. kalendáře přírody, v němž budou dokreslovat tyto symboly k jednotlivým dnům (nikoli jako předpověď, ale jako registraci aktuálního počasí v daném dni).

Identifikované a interpretované symboly poslouží jako motivace k hovoru.

2.3.2 Pracovní materiály pro dovednost čtení

PM 15	Čtení symbolů, semafor
Úroveň	1 (A1)
Věk	Poslední ročník MŠ
Délka	Krátké úkoly
Téma	Bezprostřední okolí dítěte, bezpečnost
Rozvíjené dovednosti	Vizuální pozornost, soustředění, aktivní naslouchání , krátkodobá paměť, zpracování věcných informací, čtení, mluvení

Kdy auto pojedede a kdy musí stát? (Otázky přečte učitel.)

Který panáček musí svítit, aby kluk bezpečně přešel cestu? Toho panáčka vybarvi. Víš, kterou barvou? (Přečte učitel.)

PM 16	Čtení symbolů, počasí
Úroveň	1 (A0–A1)
Věk	Poslední ročník MŠ
Délka	Krátký úkol
Téma	Volnočasové aktivity
Rozvíjené dovednosti	Vizuální pozornost, aktivní naslouchání , soustředění, představivost, krátkodobá paměť, čtení, mluvení

Spoj, co k sobě patří.

2.4 Komunikační dovednost PSANÍ

Komunikační činnosti v rámci vytváření dovednosti psaní

Rozvoj dovedností souvisejících se psaním

1. Koncentrace **pozornosti**, soustředění.
2. Trénink krátkodobé **paměti**.
3. Sluchová, zraková a prostorová **orientace**.
Pozn.: Cvičení uvedených dovedností je součástí cvičení jazykových.

Typy textů, cvičení

1. Tvary k obtahování, obkreslování, vybarvování
2. Šikmé čáry
3. Krouživé pohyby

2.4.1 Metodická doporučení pro dosažení jednotlivých úrovní ovládnání češtiny v dovednosti psaní

Podporované různé tělesné aktivity by se měly střídat s aktivitami vyžadujícími soustředění a klid. V obou těchto polohách rozvíjíme motoriku dítěte.

Rozvoj hrubé motoriky

Motorika dítěte souvisí s jeho celkovým pohybovým vývojem. Pohyb patří mezi základní potřeby dítěte, jím se seznamuje s okolím, patří mezi první komunikační projevy dítěte. Vývoj lokomočních a nelokomočních dovedností je výrazně individuální, jejich zvládnutí je významným předpokladem celkového pohybového vývoje dítěte. Rychlost a kvalita osvojení chůze, běhu a skoků signalizuje i možnosti rozvoje koordinace pohybů. Nejvýznamnější progres je právě ve znamení uvědomění si součástí těla, celkového uvolnění celého těla, koordinace pohybů a celkové obratnosti dítěte. Jemná motorika, jež má zásadní význam pro budoucí rozvoj dovednosti psaní, je bez náležitého předchozího rozvoje hrubé motoriky zásadně bržděna. Podstatná je koordinace vzájemného pohybu rukou a především koordinace pohybů ruka – oko. Dítě cíleně manipuluje s různými předměty.

Rozvoj jemné motoriky

a) Pracovní techniky

Pracujeme s jednotlivci i s dětmi ve skupině, práci rytmizujeme, při práci se bavíme, zkoušíme zpívat písničky nebo říkáme říkanky, pokud to děti s OMJ zvládnou.

- **Práce s různým materiálem** – hra s pískem, s papírem (vytrhávání, mačkání, skládání, lepení, stříhání), modelování z plastelíny (uždibování, slepování, válení válečků a kuliček, hloubení otvorů...), smotávání provázku do klubíčka.
- **Manipulace s menšími a malými předměty** – skládání tvarů z párátek nebo různých tyčinek, vázání uzlíků na provázku, třídění knoflíků podle velikosti nebo barev, spojování kancelářských sponek do hada, třídění lentilek podle barvy, navlékání korálků, skládání mozaiky z korálků.
- **Cvičení s prsty** – ťukání jednotlivými prsty do podložky (simulace psaní na klávesnici, simulace hry na klavír, ťukání po jednom prstu po řadě pravou rukou od palce po malíček, levou rukou od malíčku po palec, ťukání jedním, dvěma, třemi, čtyřmi prsty...); tleskání prsty o sebe (palec s ukazovákem, pak s prostředníkem, prsteníkem, malíkem; zvedání jednotlivých prstů ze zařaté pěsti, otevírání zavřené dlaně po jednom prstu aj.

b) Hry

Pravidla her vysvětlíme pomalu s využitím gest a manipulace při předvádění dílčích situací hry. Hry napomáhají socializaci dětí, rozvoji bezprostřední komunikace.

- **Člověče, nezlob se** – Dítě drží figurku při posouvání za hlavičku (trénuje tak špetkový úchop), počítá nahlas kroky figurek (názvy číslic 1–6), rozlišuje a pojmenovává barvy figurek, trénuje motoriku ruky házením kostkou.

- **Karty – Zelená louka, Černý Petr, Obrázková kvarteta**
Zvedání karet vyžaduje jemný úchop, hra předpokládá soustředění, myšlení, zrakovou orientaci, paměť.
- **Mikádo** – Opatrné sbírání jednotlivých tyček se nemusí dítěti hned dařit, ale je třeba vytrvat. Spontánní hovor hráčů nijak neomezujeme.

c) Kreslení, psaní

Neurčité čmáranice se mění ve zřetelnější kresby. Trénujeme spojování bodů, vedení čar, aby se nedotýkaly, variujeme šikmé a oblé čáry, spirály, klubička... Nejdůležitější je dopomoc ke špetkovému úchopu psacího náčiní, aby ho tak dítě drželo brzy automaticky.

- **Vytváření hygienických návyků při kreslení a psaní**
Upravujeme způsob, jak dítě při kreslení sedí, v jaké vzdálenosti od desky stolu drží hlavu, jak drží psací náčiní.

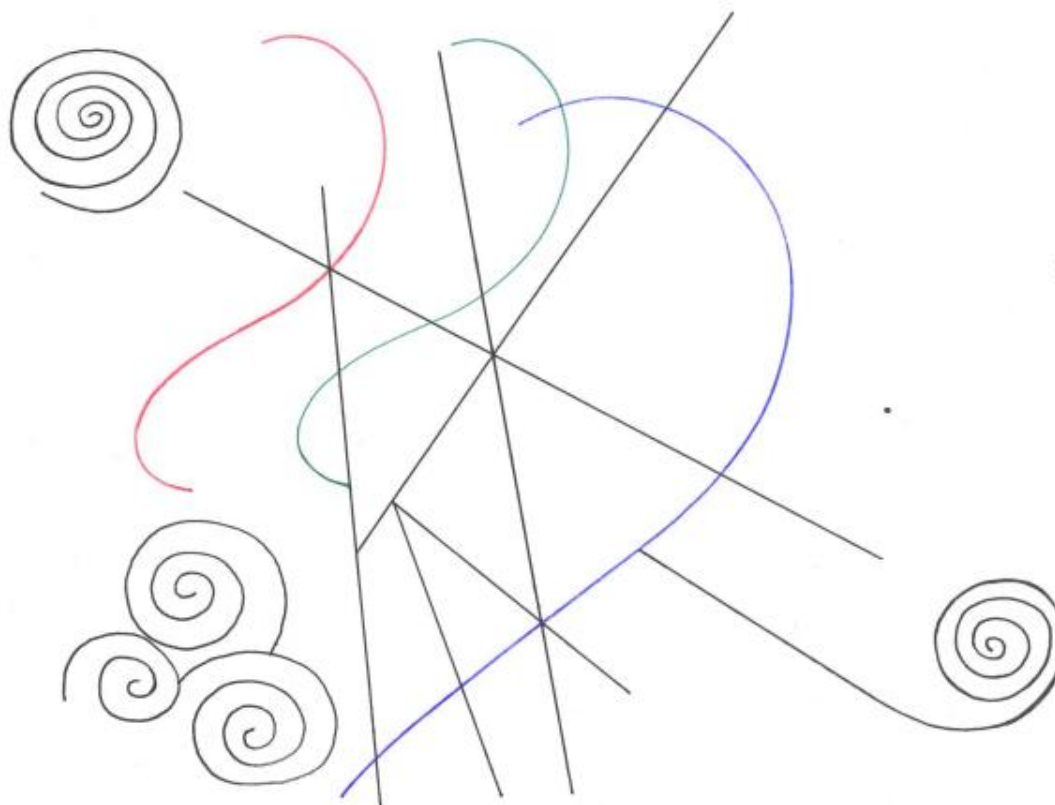
Rozvoj jemné motoriky pokračuje stále, po celou dobu pobytu dítěte v MŠ. Podporujeme kresbu, vybarvování omalovánek, důsledně dbáme na špetkový úchop psacího náčiní u dítěte. Pokud dítě zná některá písmena (bývají to nejčastěji písmena ze jména dítěte), necháme je psát v podobě velkých tiskacích písmen (hůlkové písmo, toto označení běžně používáme a dítě by tak termín mohlo mít v pasivním slovníku), ale v poznávání dalších písmen nepokračujeme. Můžeme maximálně pokročit v **uvolňovacích cvicích** psací ruky. Náročnější grafické elementy (např. oblouky levé i pravé, horní i dolní a vlnovky) jsou náročné, patří až do práce v 1. ročníku ZŠ.

2.4.2 Pracovní materiál k dovednosti psaní

PM 17	Psaní, uvolňovací cviky
Úroveň	1 (A0–A1)
Věk	Poslední ročník MŠ
Délka	Průběžný úkol
Téma	Rozvoj jemné motoriky
Rozvíjené dovednosti	Vizuální pozornost, aktivní naslouchání , soustředění, krátkodobá paměť, psaní , mluvení

1. **Obtáhni čáry pastelkou, vedle barevné čáry nakresli těsně další čáru stejnou barvou, čáry se nesmí dotýkat, najdi trojúhelníky a vybarvi je, nepřetahuj!**
2. **Spoj puntíky rovnými čarami.**
3. **Obtáhni klubíčko pastelkou a namaluj další (různobarevná) klubíčka.**

3 Vybraná literatura

Zdroje, z nichž zpracovaný materiál vychází

Kurikulum češtiny jako druhého jazyka pro povinné předškolní a základní vzdělávání. MŠMT ČR 2021.
Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/kurikum-cestiny-jako-druheho-jazyka>
[I Kurikulum PV.pdf](#)

Společný evropský referenční rámec pro jazyky. Jak se učíme jazykům, jak je vyučujeme a jak v jazycích hodnotíme. Olomouc: UP v Olomouci, 2002. ISBN 80-244-0404-4.

Dostupné z: <http://www.msmt.cz/mezinarodni-vztahy/spolecny-evropsky-referencni-ramec-pro-jazyky>

CEFR Companion Volume with New Descriptors (2018):

Collated Representative Samples of Language Competences Developed for Young Learners aged 7-10 years. Dostupné z: <https://rm.coe.int/collated-representative-samples-descriptors-young-learners-volume-1-ag/16808b1688>

Další didaktické opory

LINHARTOVÁ, Tereza a Barbora LOUDOVÁ STRALCZYNSKÁ. *Děti s odlišným mateřským jazykem v mateřských školách*. META – Společnost pro příležitosti mladých migrantů, o.p.s., 2018. ISBN: 978-80-88171-18-8.

BEDNÁŘOVÁ, Jiřina a Vlasta ŠMARDOVÁ. *Diagnostika dítěte předškolního věku: co by dítě mělo umět ve věku od 3 do 6 let*. [online]. 2. vydání. Brno: Edika, 2015 [cit. 2022-03-30] Moderní metodika pro rodiče a učitele. ISBN: 978-80-266-0658-1.

Čtenářská gramotnost v uzlových bodech vzdělávání v MŠ a ZŠ. Dostupné z: <https://gramotnosti.pro/>

HÁJKOVÁ, Eva. *Rétorika pro pedagogy*. Praha: Grada, 2011. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-1990-0.

NOSÁLOVÁ, Barbora a kol. *Učíme češtinu jako druhý jazyk*. Praha: META, o.p.s. ISBN 978-80-88171-15-7.
Dostupné z: <https://www.inkluzivniskola.cz>

Další využitelné internetové zdroje

<https://cizinci.npi.cz>

www.inkluzivniskola.cz

Hledání rozdílů:

<https://www.google.com/search?q=hled%C3%A1n%C3%AD+rozd%C3%AD%C5%AF+najdi+rozd%C3%A4ly+na+obr%C3%A1zc%C3%ADch+k+vytisknut%C3%AD&tbm=isch&hl=cs&sa=X&ved=2ahUKEwjYtb-yubDwAhVGLxoKHVGIA-EQrNwCKAB6BQgBELQB&biw=1263&bih=578#imgrc=HpuaOG6MPIPVfM&imgdii=SlmbchxUw8gNZM>

– zde např. pracovní listy Mgr. Gabriely Černochové.

<https://cz.pinterest.com/pin/265501340516229872/>

<https://www.hrajeme-si.cz/vyukove-tematicke-obrazy-a1/27-tematicky-obraz-vypravej-pohadku-o-repe.html>

